

NECROPOLA MEDIEVALĂ DE LA SUCEAVA—CÂMPUL ȘANȚURILOR

DE

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC

Istoricul cercetărilor. Primele cercetări arheologice la Cetatea de la Suceava și în imediata ei vecinătate, pe Câmpul Șanțurilor, cum era numit platoul de pe latura de est a cetății, datorită numeroaselor lucrări de fortificații executate în decursul timpului, s-au efectuat în perioada anilor 1895—1904, de către arhitectul Karl A. Romstorfer, reprezentantul Comisiei Centrale pentru Artă și Monumente Istorice (Centralkommission für Kunst und historische Denkmäler) pentru Bucovina, ajutat de un comitet de intelectuali români din Suceava, animați de bune intenții, dar lipsiți de pregătire de specialitate¹.

Săpăturile efectuate pe Câmpul Șanțurilor, începând cu anul 1899, au dus la descoperirea în zona de nord-est, în apropiere de panta de pe latura de nord, sub unul din șanțurile căzăcești, a temelii unei biserici „din materiale mai puțin rezistente” și a trei morminte din cărămidă². Rezultatele săpăturilor au fost publicate în limba germană, iar ulterior, în 1913, într-o traducere prescurtată³. Traducerea românească dedică circa șase pagini descrierii cercetărilor efectuate pe Câmpul Șanțurilor, iar în două din planșele de la sfârșit sunt reproduse obiecte descoperite aici⁴. Din diferitele inventare ale obiectelor colecționate de către Muzeul Sucevei, inventare alcătuite începând cu anul 1912, aflăm de existența unor numeroase obiecte de podoabă, găsite la Cetate și în împrejurimi⁵. Informația furnizată de către Romstorfer că, în anul 1899 Câmpul Șanțurilor, care până atunci servise ca pășune, a fost arat⁶, ne face să bănuim că fierul plugului a deranjat numeroase morminte, împărștiind obiecte de inventar funerar, care au ajuns în colecțiile Muzeului Sucevei⁷.

Lucrările de la Cetatea de Scaun de la Suceava, din imediata sa apropiere, cât și din oraș au fost reluate în anul 1951⁸ de un colectiv condus de profesorul Ion Nestor, la Suceava deschizându-se primul șantier-școală de arheologie medievală din țară. În anul 1952, continuându-se săpăturile pe Câmpul Șanțurilor, în zona unde Romstorfer a marcat printr-o cruce capela găsită de el, în partea de est și sud-est a platoului a fost descoperit un cimitir din epoca medievală⁹, care a fost cercetat și în campaniile din anii 1953, 1954 și 1955¹⁰.

Capela. În anul 1899, la capătul de nord-est al unui șanț căzăcesc, datând, alături de alte lucrări de fortificații, din anul 1653, în apropiere de cetate, s-au găsit temelii unei biserici, orientată spre răsărit, cu lungimea de 14 m și lățimea de 6 m¹¹. După desenul publicat de Romstorfer, biserica de pe Câmpul Șanțurilor era de plan sală, necompartimentată¹² (fig. 1). Biserica avea temelia din piatră și, după părerea descoperitorului, nu părea „clădită din material tare”¹³. În interior biserica era pardosită cu cărămidă.

¹ Document păstrat în colecția Muzeului Bucovinei, Suceava, nr. inv. 2400.

² K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei descrisă pe temelii propriilor cercetări, publicată în românește cu o notiță istorică de Alexandru Lapadatu*, București, 1913, p. 26, pl. I.

³ K. A. Romstorfer, *op. cit.*

⁴ *Ibidem*, pl. X, dreapta, pl. XI.

⁵ R. Gassauer și N. Turturean, *Muzeul orașului Suceava, în Anuarul Liceului Ștefan cel Mare, 1924/1925*, p. 11, pozițiile 19 — 25.

⁶ K. A. Romstorfer, *op. cit.*, p. 23.

⁷ Colecțiile Muzeului Bucovinei, nr. inv. E/224 — E/365.

⁸ I. Nestor, *Șantierul Suceava (sondaj preliminar)*, în *SCIV*, 3, 1952, p. 423 — 431.

⁹ *Idem*, *Șantierul Suceava*, în *SCIV*, 4, 1953, 3 — 4, p.

354 — 365. Pentru campania din anul 1952 am beneficiat de carnetele de șantier ale Corinei Nicolescu, ale profesorului Virgil Vătășianu și ale studenților de atunci, Radu Popa și Elena Cremenescu-Busuic. Păstrăm o deosebită recunoștință regretatului Radu Popa, care ne-a pus la dispoziție toată documentația de șantier de care dispunea și ne-a ajutat la elaborarea prezentei lucrări.

¹⁰ B. Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamșului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1 — 2, p. 285 — 286; *idem*, *Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamșului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3 — 4, p. 765 — 768; I. Nestor și colab., *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IV, p. 248 — 252. Documentația de șantier a acestor campanii ne-a fost inaccesibilă.

¹¹ K. A. Romstorfer, *op. cit.* p. 25.

¹² *Ibidem*, pl. I, D, C.

¹³ *Ibidem*, p. 26.

Sub pardoseala bisericii s-au descoperit două morminte și chiar lângă zidul de est al construcției a apărut un al treilea¹⁴, deși planul publicat arată clar că o parte din zidurile mormântului se găseau sub sau erau suprapuse de zidul bisericii¹⁵. Toate cele trei morminte erau zidite. În „mormântul mare”, aflat în interiorul bisericii, s-a găsit o monedă de argint emisă în Ungaria la sfârșitul secolului al XV-lea, iar în mormântul exterior s-a descoperit un schelet de copil, deteriorat, având o cruciuliță din cositor (?) deformată¹⁶. În biserică au mai fost găsite un inel din argint decorat cu motive vegetale stilizate, două lacăte, două chei, bucăți în formă din fier și bronz¹⁷.

Lângă fundațiile bisericii, într-o mică adâncitură, care însă nu adăpostea un schelet, a fost găsită în poziție secundară o piatră de mormânt din gresie, puternic calcinată, spartă în momentul descoperirii în patru bucăți¹⁸. Piatra de mormânt, cu lungimea de 121 cm avea formă trapezoidală, cu baza mare de 50 cm și cea mică de 46 cm, fiind ornamentată pe margini cu un meandru, în câmp aflându-se inscripția în limba greacă: Ε]ΚΗΜΙΘΗ Ο/Δ]ΟΥΛΟΣ ΤΟΡ Θ[Υ/ΤΟΥ ΒΛΑΤ ΠΕΡ[./·ΙΕ ΚΒΙΟΣ (?) / ΤΟΥ Μ/Δ]ΚΑΡΙΤΟΥ ΙΣΑ/Δ]Κ ΑΥΘΕΝΤΟΣ/...ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΚΕ./ Α. ΙΣ Χ (?) ΜΑΡΙΑΣ/Ε]ΤΟΥΣ ΣΘΠΗ/ În traducere: „A adormit robul lui Dumnezeu, Vlad, îngrijitorul casei răposatului Isaac, domnul de Theodoro și al Cazariei, anul 6988” (1480)¹⁹.

În anul 1952 s-a decis dezvelirea fundațiilor capelei, pentru a se putea stabili cu precizie planul acesteia. Lucrările au pus în evidență în zona cercetată de către Romstorfer două capele suprapuse. De la prima capelă nu s-au găsit urme de ziduri, ceea ce l-a determinat pe profesorul Virgil Vătășianu să considere că aceasta era în întregime construită din lemn²⁰. La adâncimea de 0,20 — 0,30 m sub nivelul actual al solului și la adâncimea de 0,10 m sub fundațiile de piatră ale celei de a doua capele se observă urme masive de arsură, care pot fi puse în legătură cu prima capelă²¹. În

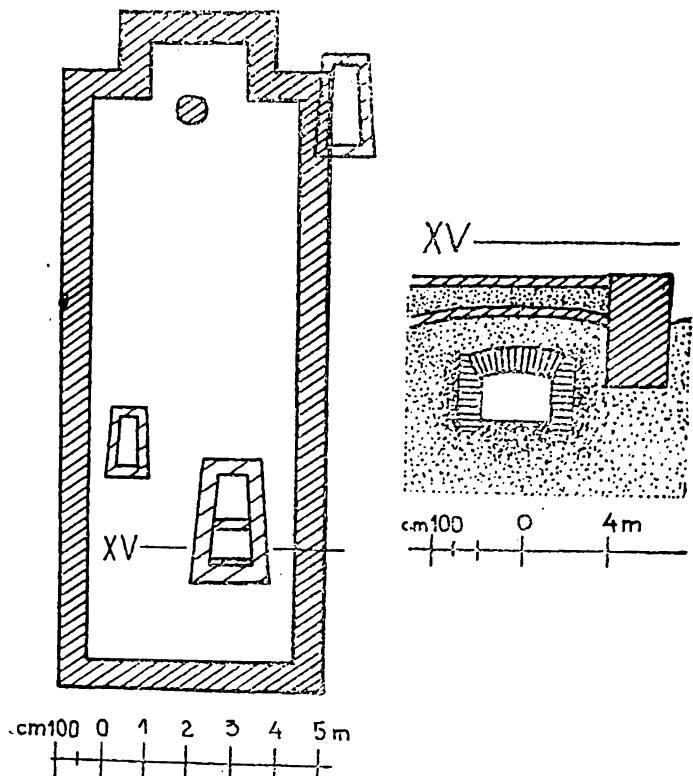


Fig. 1. Planul capelei, după K. A. Romstorfer.

interiorul capelei I s-au găsit fragmente de cărămidă, explicabile prin pavajul capelei II, deteriorat de Karl Romstorfer, fragmente de plăci pavimentare smălțuite și decorate cu palmete și semipalmete, ca și fragmente de pietre funerare ornamentate în mod similar cu cele de la biserică Sf. Nicolae din

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, pl. I, B, C.

¹⁶ *Ibidem*, p. 26.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Eug. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina*, Viena, 1903, vol. I, p. 151.

¹⁹ N. Iorga, *Întinderea spre răsărit a Moldovei lui Ștefan cel Mare. Cu prilejul unei inscripții*, în *AARMIS*, s. III, t. XX, 1938, p. 315.

²⁰ V. Vătășianu, *Carnet de șantier, Suceava, 1952*. Arhiva Institutului de Arheologie, București.

²¹ I. Nestor și colab., *Șantierul Suceava*, în *SCIV*, 4, 1953, 1 — 2, p. 354.

Rădăuți, cu grafia elegantă, cu virtuți decorative specifice secolului al XV-lea ²². Pe un astfel de fragment s-a putut citi cifra 7001, executată în relief și înnegrită de fum. Această dată, corespunzând anilor 1492—1493, coincide atât cu stilul plăcilor pavimentare decorate cât și cu cel al pietrelor funere ²³. Apartenența pietrelor de mormânt la prima fază a capelei este probată și de faptul că unele dintre fragmentele decorate poartă urme de mortar chiar pe relief. Se pare că această capelă a fost distrusă în urma unui incendiu, după cum o indică urmele de arsură, piatra de mormânt a lui Vlad, mort în 1480, puternic calcinată ca și restul de fragmente de inscripții descoperite și purtând toate urme de foc. Este mai greu să știm dacă această primă capelă a căzut pradă unui incendiu oarecare sau a fost distrusă intenționat, așa cum s-a întâmplat în anul 1497, înainte de asediul întreprins de poloni, cu celelalte construcții de pe Câmpul Șanțurilor ²⁴.

Peste urmele vechii capele a fost ridicată o construcție nouă, ale cărei vestigii au fost descoperite de către Romstorfer. Această capelă avea temelii din piatră mărunță și mijlocie, legată cu mortar, iar în interior un paviment de cărămidă. Faptul că fundațiile, observate în unele puncte pe laturile de nord, est și vest erau inconsistente, susține părerea că această capelă a fost construită din lemn pe o temelie de piatră ²⁵. S-a făcut observația că dimensiunile capelei II nu coincideau cu cele indicate de Romstorfer, astfel lungimea construcției fără altar era de 15 m, iar lățimea de 5,50 m ²⁶.

Cercetările din anul 1952 au arătat că resturi de zidărie se păstrau doar pe laturile de nord și vest, pe latura de sud găsindu-se lespezi mari din piatră, care, probabil, constituiau un mic pridvor și o nișă pentru clopote, necunoscute lui Romstorfer ²⁷. Nu se mai păstrau *in situ* urmele de est ale pereților laterali și nici urmele altarului ²⁸, ceea ce a dus la ipoteza că reconstituirea planului bisericii propus de Romstorfer e mai mult o întregire discutabilă. Se pare că intrarea în biserică se făcea pe latura de vest, dar este posibil ca pe această latură traseul peretelui să fi fost poligonal, în speță cu trei laturi, după cum par a dovedi pietrele fundamentului, mai bine conservate în această zonă ²⁹. Nu este exclus ca biserica să fi avut și o intrare laterală, în pridvorul de pe latura de sud, după cum pare să o probeze existența aici a unui prag format dintr-un șir de pietre lat de 40 cm, care se continuă la interior cu cărămizi pavimentare ³⁰. Nu se cunoaște perioada când a fost construită capela II, ceea ce se știe este că a deranjat o serie de morminte. Astfel, M. 22 se găsește sub zidul de fundație, tot astfel și M. 44, 45, 115. În interiorul capelei au fost găsite o serie de morminte: 105, 111, 112, 114, 139, 140, 148, dintre care mormintele 105 și 114 sunt datate cu monede emise în Ungaria în primele decenii ale secolului al XVI-lea ³¹. Pe latura de sud-vest a capelei au fost descoperite patru morminte în cavouri din cărămidă, în care au fost găsite schelete de copii cu un inventar relativ bogat, format din obiecte de podoabă și fragmente de îmbrăcăminte. Unul din aceste cavouri, M. 56, taie două morminte mai vechi, M. 58 și 86, datate cu monede de la Alexandru cel Bun, ceea ce arată că aceste cavouri sunt posterioare acestei perioade ³². Nu se cunoaște nici durata de funcționare a capelei II. Se presupune, dar fără dovezi concludente că această capelă a existat până în secolul al XVII-lea ³³, dar că în timpul asediului din anul 1653 nu mai funcționa, deoarece pe pavajul din colțul de nord-est al capelei s-a găsit stratul cu oase de animale și deșeuri din fier și plumb, atribuit de obicei acestui asediu.

Fără să se poată ști cu precizie data de edificare a capelei cu cele două etape de construcție pe care le cunoaștem, considerăm că aceasta a jucat rolul de biserică de cimitir, după cum au arătat-o și descoperirile făcute. Cea mai mare densitate a mormintelor s-a observat în jurul capelei ³⁴ și nu credem că greșim când considerăm că biserica de pe Câmpul Șanțurilor se leagă cronologic de perioada de folosire a necropolei. Cercetările au arătat că necropola conține morminte datate cu monedă de la Petru I Mușat (1375—1391), cât și morminte din primele trei decenii ale secolului al XVI-lea, cele mai noi monede fiind emise în timpul domniei lui Ludovic II Jagello al Ungariei (1516—1526). Este posibil ca evenimentele din anul 1538 să fi pus capăt atât existenței capelei cât și necropolei.

Ritul și ritualul de înmormântare. Pentru a se cerceta capela semnalată de către Romstorfer, în partea de est și sud-est a platoului s-au trasat secțiunile B.IV, B. IX, B. X, B. XI, B. XII, B. XIII, B. XIV, B. XV, precum și zonele intermediare, numerotate Cap. I—V (fig. 2) ³⁵. În campania din anul 1952 au fost cercetate 150 de morminte, dintre care 70 se găseau în imediata vecinătate a capelei. Tot în această campanie s-au stabilit limitele necropolei în zonele de vest și sud-vest ³⁶. O altă observație care s-a făcut privește marea densitate de morminte în secțiunea

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească. O casă a domnii și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, p. 28.

²⁵ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 355.

²⁶ V. Vălișianu, *loc. cit.*

²⁷ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 355.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem*, p. 360.

³² *Ibidem*, p. 357.

³³ *Ibidem*, p. 355 — 356.

³⁴ *Ibidem*, p. 356.

³⁵ *Ibidem* fig. 21.

³⁶ *Ibidem*, p. 356.

B. XV, unde s-a constatat că acestea se suprapuneau pe mai multe niveluri. În campania din anul următor (1953) s-au săpat 53 de morminte și s-a observat că spre est distanța dintre morminte începe să crească, ajungând la 15 m între ele. (cazul M. 184 și 202)³⁷, iar în anul 1954 au fost cercetate 28 de morminte, dintre care doar M. 236 se găsea în cavou de cărămidă³⁸. În anul 1955 cercetările din necropolă au dus la descoperirea pe latura de sud-vest a Câmpului Șanțurilor a unei construcții cu temelie de piatră, cunoscută și sub numele de „casa B”³⁹ (fig. 5).

Din punctul de vedere al felului în care au fost săpate sau construite, mormintele descoperite în necropola medievală de pe Câmpul Șanțurilor se împart, în funcție de tip, în mai multe grupuri. Deosebirea de la un tip la altul sunt uneori marcante, fiind determinate, se pare, de situația socială a comanditarilor lor.

a) Cele mai numeroase morminte sunt cele în groapă simplă⁴⁰. Adâncimea de săpare a mormintelor variază de la 0,50 până la 1,20 m, marea majoritate fiind săpate la adâncimea de 0,80 m;

b) O altă categorie de morminte este formată de cele acoperite cu lespezi de piatră, care indică locul gropii⁴¹. În cazul mormântului 13 peste groapă era depusă o lespede din gresie pe care se găsea un bolovan de mari dimensiuni. Mormântul 148 era acoperit de o lespede fasonată în acest scop. O situație deosebită o formează mormântul 47, acoperit cu șapte straturi de lespezi de gresie, dintre care două rotunjite la un capăt. Gropile mormintelor 102 și 147 acoperite cu lespezi din gresie nu trebuie încadrate în categoria celor acoperite cu lespezi, deoarece acestea făceau parte din pardoseala capelei II, care se găsea în zonă.

c) Al treilea tip de mormânt îl constituie cel a cărui suprafață este delimitată de o îngrăditură de lespezi sau cărămizi dispuse vertical. Mormântul 116 are suprafața delimitată de lespezi verticale, amintind perfect de mormintele preistorice în cistă. Mormântul dublu 121—122 este înconjurat pe trei laturi cu cărămizi dispuse vertical, iar M. 124 are la picioare o îngrădire neregulată de cărămizi.

d) Cel de al patrulea tip de mormânt îl formează gropile cu schelete reinhumate⁴². Nu s-au observat contururile gropii, nici urme de sieri, toate oasele fiind grupate la un loc. Este cazul mormintelor 98, 101, 106, 125. La unele dintre morminte s-a găsit un inventar bogat, ca în cazul mormântului 125.

e) Ultimul tip de mormânt îl constituie cavourile, construite din cărămidă, legată cu mortar de bună calitate. Cavourile sunt de formă dreptunghiulară și acoperite cu bolți cilindrice. S-a putut constata după pata de lut care le anunța, că aceste morminte fuseseră săpate exact după dimensiunea pe care trebuia să o aibă cavoul. Astfel, zidarul, stând în groapă, a zidit de jur împrejur cei patru pereți, făcându-i numai spre interior, exteriorul sprijinindu-se direct pe pereții gropii. Planul dreptunghiular se respectă până la înălțimea de 0,60 m, apoi urmează o mică retragere, formând cornișa interioară pe ambele laturi lungi, pentru a susține cofrajul de lemn, sprijinit la capete pe lunete de cărămidă, pentru construirea bolții. Pe acest cofraj, făcut după depunerea sieriului în groapă, se zidea bolta, cilindrică. Cavourile au pe fund două sau trei rânduri de cărămizi, dispuse transversal, formând un fel de praguri, pe care se așeza sieriul⁴³.

Au fost descoperite două morminte duble, M. 104 și 121—122, ambele de copii. S-a observat în M. 104 că scheletul de la nord se găsea la adâncimea de 0,80 m, iar cel de sud la 1,05 m, situație care pune sub semnul întrebării contemporaneitatea înmormântărilor din acest mormânt.

³⁷ B. Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Succava — Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1 — 2, p. 285 — 286, fig. 20.

³⁸ Idem, *Șantierul arheologic Succava — Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3—4, p. 764 — 768.

³⁹ I. Nestor și colab., *Șantierul arheologic Succava*, în *Materiale*, IV, p. 248 — 249.

⁴⁰ Acest tip de mormânt este frecvent întâlnit în marea majoritate a necropolelor medievale cercetate. Cf. M. Constantiniu, P. I. Panait, I. Cristache Panait, *Șantierul arheologic Băneasa — Străuștii*, în *CAB*, II, București, 1965, p. 196 — 199; P. I. Panait, M. Turcu, I. Constantinescu, P. I. Cernovodeanu, *Complexul medieval Tingav*, în *CAB*, II, București, 1965, p. 264 — 270; N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Petru cel Bătrîn*, București, 1972, p. 57 — 66; Gh. Mănușu, *Necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, VIII, 1980, p. 473 — 495; V. Spinei și R. Popovici Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum-Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 118 — 130; idem, *Cercetările arheologice din necropola medievală de la Hudum, județul Botoșani*, în *ArhMold*, X, p. 76; idem, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1987)*, în *Arh-*

Mold, XII, p. 240; V. Spinei, *Necropola medievală de la Piața Neamț — Dărmănești*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 215 — 224; idem, *Săpăturile de la Trifești*, în *Materiale, a XVI-a sesiune anuală de rapoarte*, Vaslui, 1982, p. 239; R. Popa, *Streisingeorgiu. Mărlurii de istorie românească din secolele XI—XIV în sudul Transilvaniei*, în *RMMMIA*, 1, 1978, p. 23 — 29; Al. Artimon, *Cîteva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din secolul al XIV-lea descoperită la Volonș (jud. Succava)*, în *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 390 — 396; M. D. Matei, Em. I. Emândi, O. Monoranu, *Cercetări arheologice privind habitatul rural din bazinul superior al Somuzului Mare și al Moldovei (secolele XIV — XVII)*, în *Succava*, IX, 1981, p. 134 — 138; V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *Săpăturile arheologice de la Doina — Girov din 1982 — 1983*, în *MemAntiq*, IX — XI, 1985, p. 232 — 236.

⁴¹ Obiceiul ca pe mormânt să se așeze o lespede de piatră sau un bolovan de mari dimensiuni mai dăinuia în Bucovina până la sfârșitul secolului trecut (cf. Simion Florea Marian, *Înmormîntarea la români. Studiu etnografic*, București, 1982, p. 334 — 335).

⁴² *Ibidem*, p. 65 — 66.

⁴³ I. Nestor și colab., *Șantierul Succava*, în *SCIV*, 4, 1953, 1 — 2, p. 359.

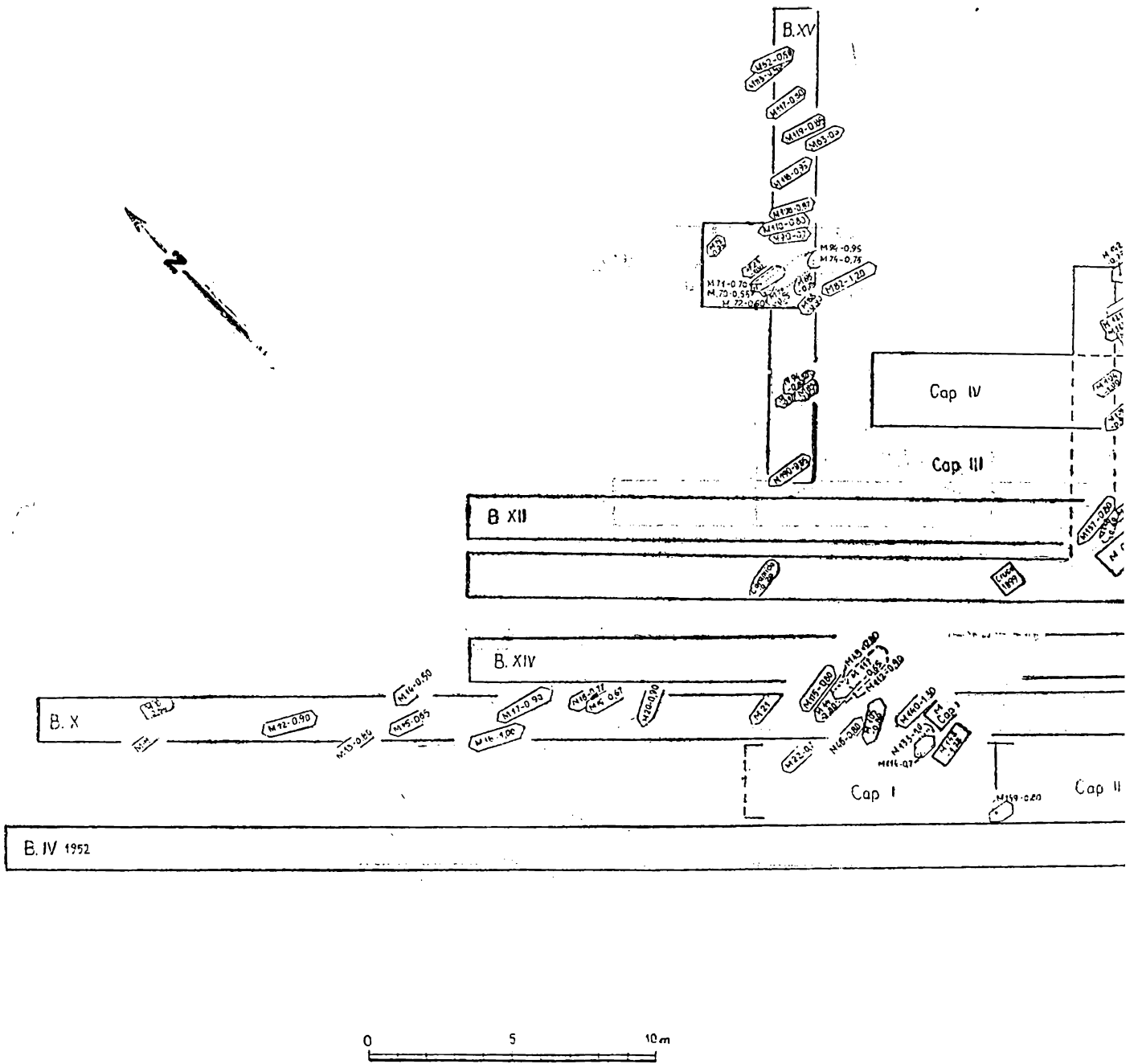
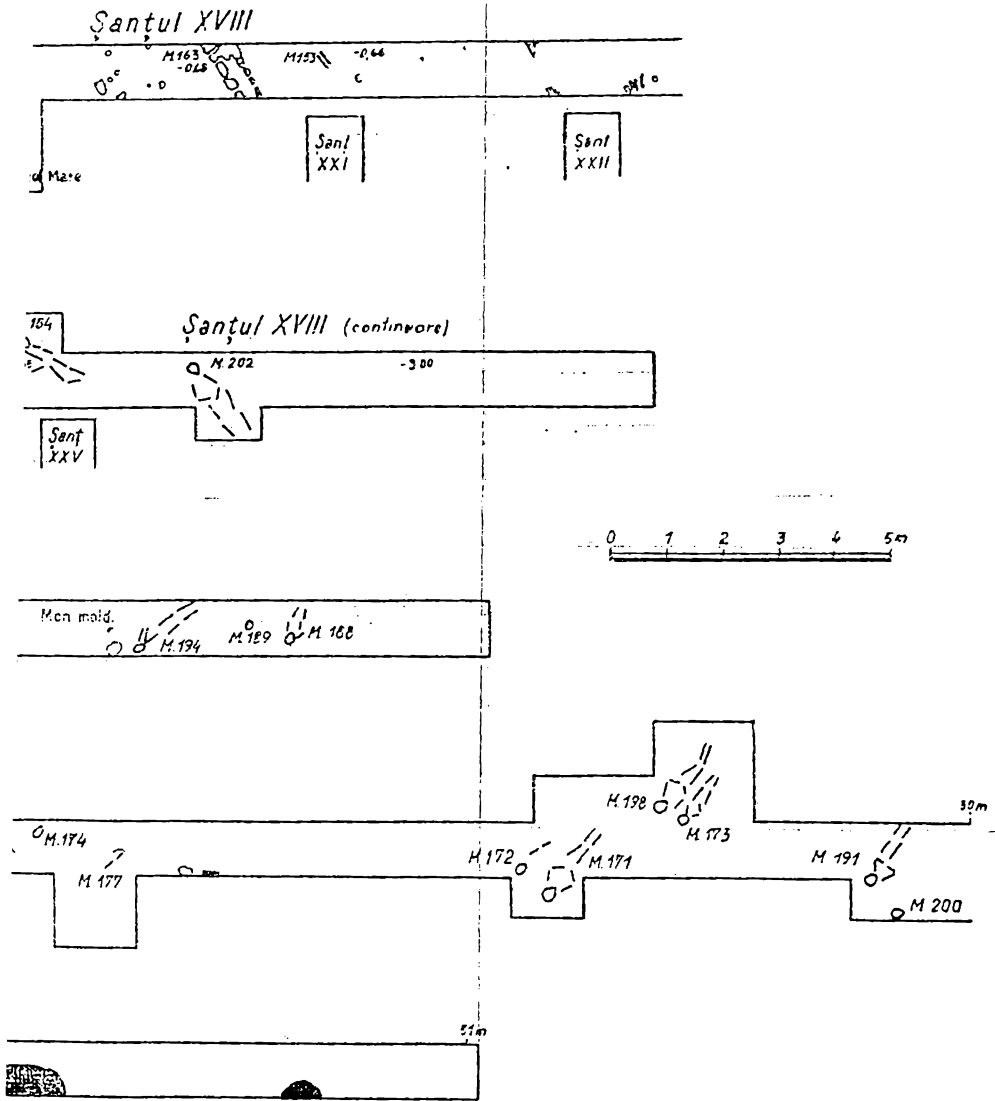


Fig. 2. Planul săpăturilor din cimitir, din



iturilor din cimitir, din anul 1953, după SCIV, 1954.

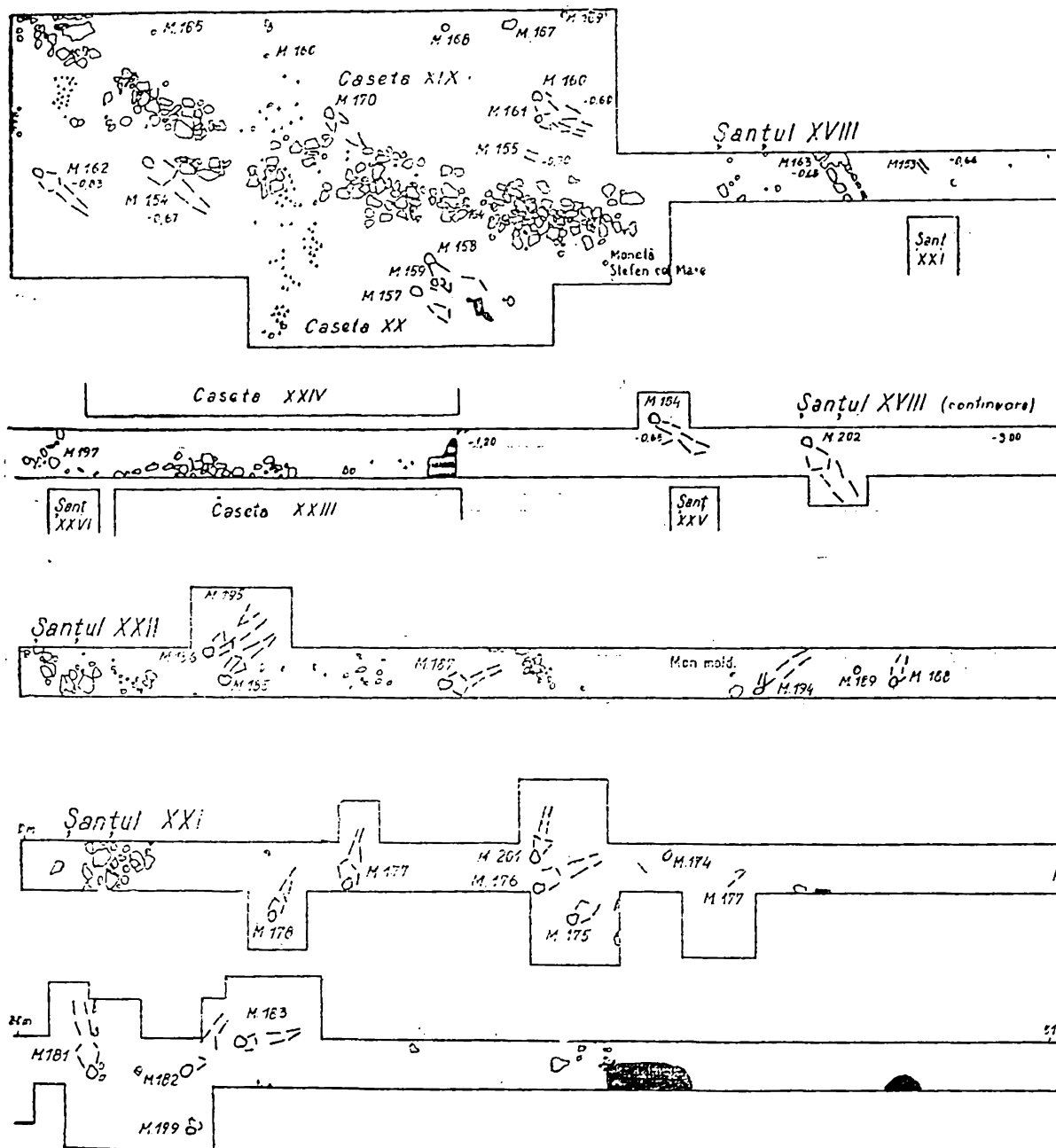


Fig. 3. Planul săpăturilor din cimitir, din anul 1953, după SCIV, 19

Toate mormintele descoperite sunt de înhumație și sunt orientate vest-est (capul la vest și picioarele la est), cu mici variațiuni legate de anotimpul înmormântării. Face excepție un singur mormânt, 207, de adult, orientat nord-sud, fără inventar și plasat într-o zonă în care densitatea înmormântărilor este minimă⁴⁴. Morții sunt culcați pe spate, cu brațele paralele pe lângă corp și îndoite din cot, fiind așezate unul peste altul, în mod obișnuit mâna stângă peste mâna dreaptă. Frecvent mâinile sunt îndoite în unghi drept și așezate pe abdomen. Mai rar, mâinile sunt așezate una peste alta pe stern, formând un unghi ascuțit (M. 10, 15, 25, 90, 93, 105, 112, 133, 148, 150). În alte cazuri o mână este întinsă de-a lungul corpului, iar cealaltă este așezată pe abdomen (M. 1; mâna stângă întinsă, cea dreaptă pe abdomen; M. 5; dreapta întinsă, stânga pe bazin; M. 6, dreapta întinsă, stânga pe abdomen; M. 20, stânga întinsă, dreapta pe abdomen). Într-un singur caz ambele mâini erau întinse de-a lungul corpului.

Urme mai mult sau mai puțin bine păstrate de la sicriu: au fost observate în 45 din cele 150 de morminte cercetate în anul 1952⁴⁵. În cavouri sicriile erau mai bine conservate. În M. 50 a fost găsit sicriul cel mai bine păstrat, de formă trapezoidală, cu lățimea la cap de 0,44 m, iar la picioare 0,39 m, fiind lucrat din scânduri cu o grosime ce varia între 5 și 7 cm. Se pare că sicriul avea capacul bombat. În mormântul 82, sicriul, cu o lungime de 215 cm, era de formă dreptunghiulară. În numeroase morminte s-au găsit cuie de mari dimensiuni, utilizate la sicriu, sau chiar mici scoabe, chiar dacă nu s-au observat urme de lemn (cazul mormintelor 6, 31, 35, 37, 38, 71, 72, 88, 149). În unele cazuri, în morminte s-au găsit fragmente de cărbune (M. 20, 27, 68, 112, 146) depuse pe fundul gropii. Acest cărbune se leagă de slujba creștină de înmormântare, după terminarea ceremoniei funerare conținutul cădelniței fiind aruncat în groapă. Prezența în unele gropi a unor fragmente ceramice sau de chirpic nu trebuie privită ca o încercare de purificare a gropii sau ca o reminiscență a unor ritualuri păgâne, ci se leagă de nivelurile anterioare de locuire de pe Câmpul Șanțurilor, care, după cum au arătat cercetările arheologice, conține urme de viață începând din preistorie⁴⁶. În cazul în care în morminte au fost găsite monede, acestea erau în exclusivitate depuse într-una din mâini, mai frecvent în cea stângă, învelite într-o punguliță din pânză de in sau cânepă, de forma și de dimensiunile exacte ale monedei respective. De subliniat că nu au fost găsite monede nici în gură, nici aruncate în altă zonă a gropii.

Ca o caracteristică a necropolei de pe Câmpul Șanțurilor trebuie remarcat faptul că mormintele nu sunt dispuse ordonat, în șiruri⁴⁷, după cum s-a semnalat în cazul altor necropole⁴⁸, și nici nu s-a observat obiceiul înmormântării copiilor într-o anumită zonă⁴⁹, ci se constată suprapunerea mormintelor în două, trei sau chiar patru „etaje”, cât și densitatea deosebit de mare a înmormântărilor în zona capelei, unde au fost găsite 70 de morminte din cele 150 cercetate în anul 1952. Suprapunerile de morminte se întâhese frecvent în întreg cimitirul, dar concludentă este

⁴⁴ B. Mitrea și colab., *op. cit.*, p. 766.

⁴⁵ Cercetările efectuate în necropole medievale au arătat că marea majoritate a înmormântărilor se făcea fără sicriu sau că numărul acestora era redus. Astfel, în necropola de la Târgșor nu s-a constatat folosirea sicriilor (D. Popescu, N. Constantinescu, Gh. Diaconu, S. Morintz, *Șantierul arheologic Târgșor*, în *Materiale*, VI, p. 737), iar în cimitirele de la Coconi, din 34 de morminte doar unul singur avea urme de la sicriu (N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 60). La Ceahlău-Schit, din 46 de morminte doar în trei s-au găsit urme de la sicriu (G. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Petrescu-Dimbovița și colab., *Șantierul arheologic Bicz*, în *Materiale*, VI, p. 72), la Măicănești, din 110 morminte, urme de sicriu s-au găsit doar în patru morminte (M. Constantin, P. I. Panait, I. Cristache Panait, *op. cit.*, p. 198), la Hudum, din 170 de morminte, 11 prezintă urme de la sicriu (V. Spinei și R. Popovici Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum — Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 124 și *idem*, *Săpăturile arheologice din necropola medievală de la Hudum (1987)*, în *ArhMold*, XI, p. 240 — 241), la Doina-Girov din 79 de morminte opt aveau urme de la sicriu (V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *op. cit.*, p. 232), la Liteni, din 99 morminte, 22 prezentau urme de la sicriu (M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 136). Pentru necropolele de la Cuhea, Traian, Giulești ori Trifești se specifică doar că în unele morminte s-au găsit urme de la sicriu (R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru poicovdal din neolul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, p. 37; H. Dumitrescu și V. Dumitrescu, *Săpăturile de la Traian, Dealul Fintinilor*, în *Materiale*, VI, p. 175; R. Popa, *Cnezatul Marci*, Baia Mare, 1970, p. 35; V. Spinei, *op. cit.*, p. 239). O excepție o reprezintă necropolele de la Buzău — „Balastieră”, unde din 22 morminte 12 prezentau urme de sicriu (V. Drămbocianu, *Săpăturile arheologice de salvare din necropola feudală din punctul*

„Balastieră” (Buzău — Est), în *Mousaios*, 1, 1978, p. 27 — 31), și Enisala, unde 75% din înmormântări erau făcute în sicrie din lemn de stejar (Gh. Mănușu Adameșteanu, *op. cit.*, p. 475). Explicația acestei stări de lucruri nu se poate lega numai de situația materială a înhumației, aici fiind concludent cazul mormântului 105, fără sicriu, dar având ca inventar un florin de la Ludovic II al Ungariei din 1516 sau M. 118, tot fără sicriu, dar având ca inventar funerar cereci, mărgelă din sticlă divers colorate, opt melci *Cauris* (*Cypraea moneta*), nasturi globulari. Se pare că, în explicarea absenței sicriilor, trebuie să căutăm și unele motive legate de anumite interdicții canonice, care se atenuează cu timpul.

⁴⁶ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 349.

⁴⁷ *Ibidem*, fig. 21.

⁴⁸ În necropola de la Hudum mormintele erau dispuse în șiruri nu prea regulate (V. Spinei, R. Popovici Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum — Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 120); aceeași situație se observă și la Trifești (V. Spinei, *op. cit.*, p. 239), iar la Liteni, într-o perioadă mai târzie de funcționare a necropolei, înmormântările încep să se facă în șiruri (M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 142 — 143). O dispunere riguroasă, în șiruri, respectată cu strictețe se observă în necropola de la Mănești — Buftca (A. Ștefănescu, *Cercetări arheologice de la Mănești — Buftca*, în *Materiale*, XV, Brașov, 1981, p. 533). Aceeași dispunere pe șiruri apare și în necropola de la Suceava, str. C. Dobrogeanu — Gherea (Gr. Foit, *Consemnări cu privire la unele descoperiri arheologice din orașul Suceava*, în *Suceava*, XI — XIV, 1986 — 1987, p. 45).

⁴⁹ O asemenea situație s-a observat la Tânganu (P. I. Panait, M. Turcu, I. Constantinescu, P. I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 266), Trifești (V. Spinei, *op. cit.*, p. 239) și la Liteni (M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 142).

descoperirea făcută în secțiunea B. XV, unde M. 70, datat cu monedă din prima domnie a lui Iliș (1432—1433) a deranjat pe M. 69, așezat la aceeași adâncime. Sub aceste două morminte, la 0,70 m, a apărut M. 71, la adâncimea de 0,85 m, M. 72, iar la 1,0 m, M. 73, datat cu monedă de la Alexandru cel Bun. O dată cu demontarea platformei mormântului 72 a apărut un nou mormânt, 94.

Inventarul funerar. Inventarul funerar descoperit în necropola de pe Câmpul Șanțurilor poate fi considerat în general sărac, atât din punctul de vedere al numărului obiectelor găsite, raportat la numărul mormintelor cercetate, cât și a valorii lor artistice sau intrinseci. Piese de inventar funerar descoperite în necropola de pe Câmpul Șanțurilor se pot grupa în trei mari categorii: monede, veșminte și accesorii vestimentare, obiecte de podoabă.

În anul 1952 au fost descoperite monede în douăzeci de morminte, după cum urmează: M. 12 — trei monede de la Alexandru cel Bun; M. 38 — monedă distrusă la spăcluire; M. 58 — monedă de la Alexandru cel Bun; M. 59 — monedă de la Matei Corvin; M. 60 — monedă turcească din aur, secolul XV; M. 70 — monedă de la Iliș (1432—1433); M. 73 — monedă de la Alexandru cel Bun; M. 78 — monedă de la Ludovic II Jagello al Ungariei (1520); M. 86 — monedă de la Alexandru cel Bun; M. 89 — două monede de la Alexandru cel Bun; M. 94 — monedă de la Alexandru cel Bun; M. 105 — florin de la Ludovic II al Ungariei (1516); M. 114 — monedă divizionară turcească, sfârșitul secolului XV; M. 116 — monedă de la Ludovic II al Ungariei (1516); M. 117 — monedă de la Vladislav II Jagello al Ungariei (1515); M. 128 — monedă de la Alexandru cel Bun; M. 133 — monedă de la Vladislav II Jagello al Ungariei (1515); M. 141 — monedă de la Ludovic II al Ungariei (1516—1526); M. 147 — două monede de la Alexandru cel Bun⁵⁰. Din cele douăzeci de morminte în care s-au găsit monede, doar patru erau de copii (M. 60, 78, 116, 147)⁵¹ și din același număr de morminte doar cinci aveau și obiecte de inventar funerar (M. 12 — cercei, iconițe (?); M. 59 — inel; M. 60 — mărgelile, cercei; M. 73 — cercei; M. 94 — inel)⁵². În campania din anul 1953 s-au găsit monede de la Petru I Mușat (M. 194)⁵³ și de la Ștefan cel Mare⁵⁴, fără însă ca raportul de săpături să specifice în care dintre morminte au fost descoperite aceste monede. Este menționată o singură monedă cu locul exact de descoperire în text, în M. 172, când se precizează că a fost folosită ca podoabă⁵⁵. În anul 1954 au fost descoperite monede doar în patru morminte, 216, 224, 229, 230, toate fiind emise în Ungaria în primele două decenii ale secolului al XVI-lea⁵⁶.

Cele mai frecvente obiecte de inventar funerar descoperite în 43 din cele 150 de morminte cercetate în anul 1952 în necropola de pe Câmpul Șanțurilor sunt nasturii, care se încadrează în marea categorie a accesoriilor vestimentare⁵⁷. Nasturii aflați pe Câmpul Șanțurilor aparțin, aproape în totalitate, aceluiași tip: nasturele globulare cu tortița de prindere mai mult sau mai puțin ovală, din bandă lată cu o nervură mediană proeminentă, cu corpul compus din două semisfere lipite prin sudare și apoi zona de contact atent cizelată, încât de cele mai multe ori lipitura nu se mai observă⁵⁸. De cele mai multe ori acești nasturi sunt lucrați din tablă subțire din argint și apoi aurii⁵⁹. Acest tip de nasture cunoaște mai multe variante: a) nasturi globulari propriu-ziși⁶⁰ (fig. 6/1, 6); b) nasturi globulari de mari dimensiuni⁶¹ (fig. 6/6); c) nasturi globulari

⁵⁰ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 360.

⁵¹ Cf. M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 137.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ B. Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 5, 1954, 1 — 2, p. 285 — 286, fig. 20.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 285 — 286.

⁵⁶ B. Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 6, 1955, 3 — 4, p. 765.

⁵⁷ În necropole timpurii, din secolele XI — XIV, bumbi globulari au fost descoperiți lângă tâmpile, semn că serveau ca obiecte de podoabă, prinși pe o bentiță care era legată pe frunte. Vezi V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *op. cit.*, p. 234 — 235 cu bibliografia problemei. În necropola de la Fântâna Mare, într-un mormânt datat în a doua jumătate a secolului al XV-lea, au fost găsite trei învelitori pentru cap din mătase cu broderii din fir de argint aurit, având marginile bordate cu un șiret de care era prins un rând de nasturi globulari. Cf. L. Bătrina, O. Monoranu și A. Bătrina, *Cercetările arheologice de la Fântâna Mare, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava*, în *Cercetări arheologice*, VII, 1984, p. 168, 172.

⁵⁸ Faptul că nasturii globulari se lucrau prin presare într-un tipar din piatră și apoi erau sudate semisferele componente este dovedit de descoperirea la Suceava a unui atelier în care se executau asemenea nasturi. Cf. V. Vălășianu și colab., *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, VII, p.

614 — 615; M. D. Matei și Șt. Olteanu, *Noi date cu privire la dezvoltarea meșteșugurilor în Suceava feudală*, în *SCIV*, 12, 1961, 1, p. 121 — 131.

⁵⁹ Acoperiți cu oxizi în momentul descoperirii, s-a observat că nasturii globulari găsiți pe Câmpul Șanțurilor sunt în proporție de 80% aurii. Informație M. Jelesneac, restaurator metal, Laboratorul zonal de restaurare, Suceava.

⁶⁰ Nasturi similari, datați în secolele XV — XVI au fost găsiți la Snagov (D. V. Rosetti, *Săpăturile de la Snagov*, București, 1935, p. 39, fig. 13), Măicânești (M. Constantin, P. I. Panait, I. Cristache Panait, *op. cit.*, p. 231), Suslănești (D. V. Rosetti, *Vestigii feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*, în *BMI*, 2, 1972, pl. 5/5), Orașul de Floci (L. Chițescu și colab., *Cercetări arheologice la Piușă Pietri (Orașul de Floci)*, jud. Ialomița, în *Cercetări arheologice*, V, 1982, p. 145, fig. 10/14), Enisala (Gh. Mănușu Adameșteanu, *op. cit.*, p. 478, pl. V/2, 3), Streisângeorgiu (Gh. Baltag, *Podoabe din secolele XIII — XVIII din inventarul necropolelor de la Streisângeorgiu și Strei — județul Hunedoara*, în *RMMIA*, 1, 1978, p. 56, fig. 1/13), în necropola din jurul bisericii Sfântul Dumitru din Suceava (Al. Artimon, *Cronologia mormintelor și a descoperirilor monetare din complexul arheologic medieval de la bis. Sfântul Dumitru din Suceava*, în *Suceava*, III, 1973, p. 141, fig. 2/1).

⁶¹ Nasturi de mari dimensiuni, cu diametrul de 18 mm, se lucrau într-un atelier de la Suceava, datând de la sfârșitul secolului al XV-lea (Cf. M. D. Matei și Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 122 — 123). Nasturi asemănători au fost descoperiți la

cu zona inferioară terminată cu o piramidă compusă din trei granule, având tortița și granulele inconjurate de câte un cerc din sârmă filigranată ⁶² (fig. 6/7); d) nasturi globulari cu zona inferioară aplatizată ⁶³ (fig. 6/2, 3, 8). Alături de nasturii globulari, apar în câte un singur exemplar un nasture ajurat (M. 102), un nasture semisferic cu zona inferioară gravată cu un motiv vegetal ⁶⁴. (fig. 6/9) și un nasture amintind un clopoțel compus din două semisfere, cu partea inferioară excizată ⁶⁵ (fig. 6/10).

În necropola de pe Câmpul Șanțurilor numărul nasturilor găsiți variază de la unul la trei-zeci; după cum diferă și poziția lor de descoperire. Cel mai frecvent sunt găsiți unul-trei nasturi pe vertebrele cervicale, semn că au servit la încheierea unui guler. Astfel, în mormintele 12, 21, 31, 54, 68, 75, 88, 145 a fost găsit câte un nasture, în mormintele 13, 19, 130 câte doi nasturi, în M. 109 trei nasturi, iar în M. 113 fragmente. În unele cazuri nasturii au fost găsiți înșirați pe stern sau pe vertebrele dorsale, dovedind că au servit la încheierea hainei în față (M. 17 : 6 nasturi; M. 20 : 10; M. 38 : 6; M. 50 : 10; M. 56 : 6; M. 64 : 12; M. 76 : 1; M. 95 : 4; M. 102 : 9; M. 105 : 20). Unii nasturi au fost găsiți cusuți pe un șnur din mătase, realizat cu croșeta, șnur care mărginea bordura hainei, nasturii fiind introduși chiar în cheotorile cu care se încheiau, cheotori lucrate tot din mătase cu croșeta (M. 38 : 8; M. 48 : 30; M. 57 : 5; M. 59 : 10; M. 111 : 28; M. 115 : 1; M. 121 : fragmente; M. 141 : fragmente). În alte cazuri nasturi sau fragmente de nasturi au fost descoperiți risipiți pe întreaga suprafață a mormântului (M. 55, 89, 92, 100, 116, 118, 125, 138). Nasturile globulari, ca accesoriu vestimentar, cu toate variantele lui, este deosebit de utilizat, cunoscând o lungă întrebuințare în întregul ev mediu, fiind găsit în morminte începând din secolul al XIV-lea ⁶⁶ și fiind folosit până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după cum o probează exemplarele descoperite în cimitirul din jurul bisericii Sfântul Dumitru din Suceava ⁶⁷.

Din categoria accesoriilor vestimentare fac parte și copeile, care au fost descoperite în câteva morminte (M. 56, 134, 207, 236). Copeile din M. 134 și 207 sunt simple cărlige, îndoite la o extremitate, pentru a fi cusute de haină ⁶⁸ (fig. 6/14). Copeile din M. 56 și 236 sunt mai elaborate, fiind lucrate din argint aurit și se compun din partea utilă propriu-zisă și câte o plăcuță ajurată, cu marginile polilobate (fig. 6/20). Nici una dintre copei nu este datată cu ajutorul monedelor, putând fi încadrate ca aproximație în secolele XV—XVI, perioada de funcționare a necropolei.

În câteva din mormintele de pe Câmpul Șanțurilor au fost descoperite veșminte și fragmente de veșminte (M. 11, 13, 20, 33, 46, 48, 49, 50, 56, 59, 111, 112, 114, 121, 126, 138, 141). Cele mai numeroase fragmente de îmbrăcăminte s-au găsit în jurul gâtului sau sub forma unor șnururi-pasmanterie din mătase realizate cu croșeta, șnurului care serveau la bordat hainele pentru a fi mai ușor închise cu nasturi. În unele cazuri (M. 49) stofa era atât de distrusă încât nu s-a mai putut recupera nimic. În mormintele 48 și 56 s-au găsit fragmente de manșete dreptunghiulare brodate cu mătase și fir de argint aurit. Decorul consta din motive geometrice ⁶⁹. În mormântul 59 s-au găsit piepții de la cămașă, lucrați dintr-o țesătură din mătase și fir de argint aurit, decorată cu mici grupe de puncte în relief. Cămașa era căptușită cu mătase galbenă, dar culorile sunt greu de stabilit, deoarece s-au alterat în contact cu aerul. Cămașa avea marginile bordate cu un șnur, pe care erau cusute grupuri de nasturi globulari ⁷⁰. Prezența în mormânt a monedei de la Matei Corvin datează întreg complexul ⁷¹. În mormântul 50 a fost descoperită o bucată de țesătură, poate de la o învelitoare de cap ⁷².

Streisângeorgiu (Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 56, fig. 1/15). În necropola de la Niculițel, nasturi similari sunt datați în secolele XVIII—XIX (L. Bătrina, A. Bătrina, *Obiecte de podoabă și accesorii vestimentare din cuprinsul necropolei din secolele XIV—XIX de la Niculițel, județul Tulcea*, în *RMM-MIA*, 2, 1986, p. 89, fig. 35).

⁶² Nasturi globulari având la partea opusă tortiței câte patru granule dispuse piramidal au fost descoperiți la Coveiu (C. S. Nicolăescu-Ploșor, *Tezaurul de la Coveiu — Dolj*, în *AO*, V 11, sept.—dec. 1928, nr. 39—40, p. 509, fig. 15), Suslănești (D. V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 5/15), Zăvoaia (I. T. Dragomir, *Tezaurul de la Zăvoaia*, în *BMI*, 2, 1972, p. 89, fig. 1), Niculițel (L. Bătrina, A. Bătrina, *op. cit.*, p. 89—90, fig. 39).

⁶³ Piese asemănătoare au fost descoperite la Curtea de Argeș (M. Matei Popescu, *Podoabe medievale în Țările Române*, București, 1970, p. 73, cat. 182, fig. 91), Retevoiești (D. Popescu, D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Retevoiești*, în *Materiale*, V 1, fig. 14/5), Suslănești (D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 36, pl. 5/16), în necropola din jurul bisericii Mirăuți din Suceava (L. Bătrina, A. Bătrina, *Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș al Mitropoliei Moldovei : biserica Mirăuților*, în *Cercetări arheologice*, V, 1982, p. 218), în cimitirul bisericii Sfântul Dumitru din Suceava (Al. Artimon, Al. Rădulescu, *Necropola medievală de la Sf. Dumitru din Suceava* (sec. XV—XVIII), în *Suceava*, VIII, 1981, fig. 4/1).

⁶⁴ B. Mitrea și colab., *op. cit.*, fig. 12.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Nasturi globulari datând din secolul al XIV-lea au fost descoperiți la Curtea de Argeș (M. M. Popescu, *op. cit.*, p. 73, cat. 181, fig. 93), în mormintele din biserica Sf. Nicolae din Rădăuți (L. Bătrina și A. Bătrina, *Mărturiile heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 169).

⁶⁷ Al. Artimon, *op. cit.*, p. 138. Nasturi globulari, datați în secolele XVIII—XIX, au fost găsiți la Niculițel. Cf. L. Bătrina, A. Bătrina, *Obiecte de podoabă și accesorii vestimentare din cuprinsul necropolei din secolele XIV—XIX de la Niculițel, județul Tulcea*, în *RMM-MIA*, 2, 1986, fig. 34, 41.

⁶⁸ Copei asemănătoare au fost descoperite la Streișângeorgiu. Cf. Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 56, fig. 1/17.

⁶⁹ I. Nestor și colab., *op. cit.*, fig. 29; P.V. Batarciuc, *Cilena piese provenite dintr-un cimitir medieval de la Suceava*, în *Suceava*, IV, 1977, p. 313—314, fig. 4, 5.

⁷⁰ C. Nicolescu, Fl. Dumitrescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova (secolele XV—XVI). Costumul în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *SCIA*, 3—4, 1957, p. 107, fig. 7, 8.

⁷¹ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 360.

⁷² *Ibidem*, p. 363.

Din marea categorie a podoabelor propriu-zise, în necropola de pe Câmpul Șanțurilor au fost descoperiți cercei, inele, mărgelile.

Dintre podoabe, cerceii sunt cei mai bine reprezentați ca piese de inventar funerar, fiind descoperiți într-un număr de 22 de morminte (M. 7, 8, 12, 13, 16, 17, 20, 48, 50, 57, 60, 63, 68, 71, 72, 73, 92, 106, 117, 118, 123, 125). Cel mai frecvent tip de cercel îl constituie cercelul de buclă, lucrat din sârmă de bronz sau argint de secțiune circulară, de formă ovală (fig. 7/2) sau rotundă (fig. 7/5, 6) și având un capăt aplatizat și perforat, iar celălalt răsucit în spirală (fig. 7/2, 5, 6). Cerceii de buclă au fost descoperiți în mormintele 16, 71, 72, 73, 117, iar în campania din anul 1954 în mormintele 212, 214, 225, 230, 235⁷³. Cerceii din mormintele 73 și 117 sunt datați, primul, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, iar al doilea în vremea lui Vladislav II Jagello al Ungariei, în timp ce cerceii din mormintele 71 și 72, datorită poziției stratigrafice a mormintelor, pot fi atribuiți tot domniei lui Alexandru cel Bun⁷⁴. Cerceii de buclă de la Suceava, cu un capăt în spirală, se deosebesc de cei cu un capăt în formă de S, folosiți în secolele IX — XI și puși în legătură fie cu o populație slavă fie cu una maghiară. Prezența acestui tip de cercel în zone cu o populație românească compactă, în Moldova, în secolele XIII — XVI, trebuie pusă pe seama unor variante regionale și a unui conservatorism al populației locale⁷⁵.

Celelalte tipuri de cercei sunt mai elaborate. Cel mai simplu tip de cercel îl constituie cel descoperit în mormintele 7 și 8, compus dintr-o verigă circulară pe care se află o sferă plină din metal⁷⁶ (fig. 7/3). Un alt tip de cercel este cel descoperit în M. 118, format dintr-o verigă circulară pe care se află trei sfere metalice pline, separate între ele de câte o sferă metalică ajurată⁷⁷ (fig. 7/10). Tot ca o variantă a cercelului compus dintr-o verigă circulară este și cel care are la partea inferioară o grupare de cinci-opt rozete realizate din sârmă răsucită⁷⁸ (mormântul 219) (fig. 7/4).

Cei mai somptuoși cercei au fost lucrați din argint aurit și, într-unul din cazuri, acoperit cu email violet. Este vorba de cerceii poliedrici, realizați dintr-o verigă din sârmă torsionată, pe care este montată o placă cu patru piramide romboidale, realizate din granule⁷⁹ (fig. 6/19). Acest tip de cercel a fost descoperit în mormintele 13, 20, 48, 50, 63. Cerceii din mormântul 20 aveau granulele acoperite cu email violet⁸⁰. Ca o variantă a tipului de cercei poligonali sunt cei descoperiți în mormintele 125 și 228, care prezintă veriga simplă, netorsionată, pe care se află fixată placa ce poartă patru-șase fațete de formă dreptunghiulară, realizate din tubulețe de sârmă filigranată⁸¹ (fig. 7/7).

Un alt tip de cercel a fost descoperit în anul 1954 în mormântul 231. Acest cercel are veriga circulară acoperită în întregime cu sârmă înfășurată, întreruptă la distanțe egale, de rozete compuse din câte două șiruri de granule⁸² (fig. 7/9).

De o factură aparte sunt cerceii-pendantiv, care și ei cunosc mai multe variante. Din această grupă, cel mai frecvent întâlnit este cercelul compus dintr-o verigă circulară, continuată de o tijă pe care se află grupate șase-opt rozete realizate din sârmă răsucită, tijă terminată la capăt cu o sferă din metal⁸³ (fig. 7/12). Această variantă a fost descoperită în mormintele 12, 60, 106, 123. În unele cazuri sfera de metal de la capătul tijei este ajurată⁸⁴ (M. 214). Ca o variantă a acestui tip de cer-

⁷³ *Ibidem*, p. 361, fig. 27.

⁷⁴ Mormântul 71 este suprapus de mormântul 70, în care a fost găsită o monedă de la Iliș din perioada 1432—1433.

⁷⁵ Cerceii de buclă cu un capăt în formă de spirală au fost descoperiți în Moldova la Hudum (V. Spinei, R. Popovici Baltă, *op. cit.*, p. 115—116, fig. 6/10, 11), Trifești (V. Spinei, *op. cit.*, fig. 2/1—4) și Volovăi (Al. Artimov, *Citeva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din secolul al XIV-lea descoperită la Volovăi (jud. Suceava)*, în *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 394, fig. 10/1). Cerceii similari au fost găsiți și la Drobeta-Turnu Severin (Al. Băreacă, *Monede, podoabe și fragmente ceramice de la termele Drobeta și din cimitirul medieval suprapus*, în *Materiale*, V, p. 781, fig. 3/13), Coconi (N. Constantinescu, *op. cit.*, pl. XIII/1), Păciul lui Soare (P. Diaconu, S. Baraschi, *Păciul lui Soare. Așezarea medievală*, vol. II, București, 1977, p. 122, fig. 97/14, 15), Enisala (Gh. Mănușu, *Adamesteanu, op. cit.*, p. 480, pl. VII/1), Sreisângeorgiu (R. Popa, *Mărturie de istorie românească din secolele XI — XIV în sudul Transilvaniei*, în *RAMMIA*, 1, 1978, fig. 13/10, 11).

⁷⁶ Cerceii similari au fost găsiți la Drobeta-Turnu Severin (Al. Băreacă, *op. cit.*, p. 781, fig. 3/6), Păciul lui Soare (P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 123, fig. 97/22).

⁷⁷ I. Nestor și colab., *op. cit.*, fig. 25/5.

⁷⁸ Cerceii asemănători au fost descoperiți la Hudum (V. Spinei și R. Popovici Baltă, *op. cit.*, p. 126, 128; *idem*, *Cercelările arheologice din necropola medievală de la Hudum, jud. Botoșani*, în *Arh.Mold.*, X, p. 81, fig. 5/7), Cetatea Neamțului (N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 101, nota 117), în necropola datând din secolele XIII—XIV de la Trifești (V. Spinei, *op. cit.*, p. 240, fig. 2/20—21), la Mălești, într-o locuință datând din prima jumătate a secolului al XV-lea (R. Popovici, *Cer-*

celările arheologice din așezarea rurală medievală Mălești (secolele XIV—XVII), în *Arh.Mold.*, XI, p. 179, fig. 6/6, 7), la Borniș, într-o locuință datând din secolul al XVII-lea (R. Popovici, *op. cit.*, p. 179, nota 58), la Coconi (N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 101, pl. VIII/8), Cetățeni-Museel (N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 101, nota 117), la Păciul lui Soare (P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 124, fig. 97/25, 28). O variantă a acestui tip a fost găsită la Liteni (M. D. Matei, Em. I. Emândi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 139, fig. 44/7, 8).

⁷⁹ Cerceii asemănători, dar nu identici, datați în secolul al XV-lea, au fost găsiți la Olleni (N. Constantinescu, Gh. Untaru, *Podoabe feudale descoperite la Olleni (r. Focșani)*, în *SCIV*, 10, 1959, 2, p. 500—501, fig. 2/1, 3), Trifești (C. Moisil, *Monete și podoabe de la sfârșitul veacului al XV-lea (tezaurul de la Trifești, jud. Pulna)*, în *BSNR*, XIII, 1916, 27, p. 12—13, tab. I), în timp ce cerceii de la Galați (I. T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și pînă la întemeierea orașului*, în *Danubius*, I, 1967, fig. 17/1, 2) și Enisala (Gh. Mănușu, *Adamesteanu, op. cit.*, p. 480, pl. VII/3) se datează în secolul al XVI-lea.

⁸⁰ Existența emailului violet ne face să presupunem că acești cercei au fost aduși din Transilvania, unde arta argintului și a emailurilor cunoaște dezvoltarea sa maximă în secolul al XV-lea. Cf. I. Bielz, *Arta aurarilor sași*, București, 1957, p. 17—20.

⁸¹ Cerceii similari au fost descoperiți la Liteni (M. D. Matei, Em. I. Emândi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 140, fig. 44/5, 46/2).

⁸² B. Mitrea și colab., *op. cit.*, p. 766, fig. 12.

⁸³ I. Nestor și colab., *op. cit.*, fig. 25/3.

⁸⁴ Cerceii asemănători au fost descoperiți la Trifești (V. Spinei, *op. cit.*, p. 240, fig. 2/22, 23).

lată și aplatizată, cu montura circulară, gravată în unele cazuri cu motive vegetale și geometrice⁹¹ (M. 94), (fig. 6/18) sau cu motive geometrice, în speță o stea⁹² (M. 118) (fig. 6/17). Inelul descoperit în mormântul 91, de tip „pecete”, este atât de deteriorat, încât nu poate fi încadrat în nici o categorie. În privința încadrării cronologice a inelelor, acestea sunt datate cu monede în trei cazuri: M. 94 cu două monede de la Alexandru cel Bun, M. 59 cu o monedă de la Matei Corvin și M. 117 cu o monedă de la Vladislav II Jagello din anul 1515. De fapt, multe tipuri de inele vor cunoaște o lungă perioadă de utilizare⁹³.

Mărgelele au fost descoperite în cinci morminte (M. 20, 47, 60, 118, 136). Se pare că mărgelele din M. 20 nu sunt decât fragmente de nasturi globulari, găsiți în zona gâtului. În cazul mormântului 47, mărgelele, dintr-o pastă albă care în contact cu aerul s-a distrus, s-ar putea să fi fost perle. În mormintele 60 și 118 s-au găsit șiruri întregi compuse din diferite tipuri de mărgele. În mormântul 60 mărgelele, în cea mai mare parte sfărâmate, erau de formă tubulară, din pastă de sticlă albastru de peruzea, opacă. Alături de aceste mărgele se mai aflau alte patru, mai, colorate alb, roșu, albastru pe fond negru și, pe un lănișor din fier, un mic clopoțel compus din două semisfere, excizat în zona inferioară și având în interior o bilă care-l făcea să sune. În mormântul 118 mărgelele erau numeroase, astfel că, înșirate, au dat un șirag lung de 0,70 m, compus din mărgele tubulare de culoare maron, mărgele evasirotunde, albastre, un clopoțel din metal și opt cochilii de melci *Cypraea moneta*)⁹⁴. În mormântul 136 s-a găsit o mărgea albastră, similară cu cele din mormântul 60. Mărgelele din mormântul 60 se datează, cu ajutorul monedei, la sfârșitul secolului al XV-lea.

Alături de aceste obiecte de inventar funerar, care apar mai frecvent, au mai fost descoperite: în mormântul 136 o cruce din argint cu capetele treflate, iar în mormântul 229 o cruce din bronz, fragmentară, învelită într-o pânză din in⁹⁵. În mormintele 50, 69, 71, 142, în diverse zone ale gropii, au fost descoperite ace din bronz de măriri felurite⁹⁶. În mormintele 12, 19, 59, 60, 99 s-au găsit pe piept urme din lemn, de la o altă esență decât cel din care era lucrat scierul, poate de la o iconiță sau-cruciuliță. În mormintele 12, 30, 31 s-au găsit lame de cuțit, în pământul de umplutură al gropii⁹⁷. Pe craniul scheletului din mormântul 62, lipsit de inventar, s-a găsit o bucată de piatră pe care era gravată destul de îngrijit o cruce cu brațe egale.

Cercetările arheologice întreprinse în perioada 1952—1955 au dus la descoperirea la Suceava, în punctul numit Câmpul Șanțurilor iar mai apoi Platoul Cetății, a unui cimitir medieval, din care au fost cercetate 250 de morminte. Faptul că în anul 1975, în urma unor lucrări neinspirate de „niveleare a gropilor” — de fapt vechile șanțuri căzăcești de asediu datând din anul 1653 — a fost distrus cu bulldozerul și restul de cimitir care nu a fost cercetat, a dus practic la încheierea lucrărilor la acest obiectiv.

Necropola a avut o suprafață limitată, fiind mărginită la nord și nord-est de panta dealului pe care a fost ridicată Cetatea de Scaun, iar la vest și sud-vest de o serie de construcții legate de viața din cetate, cum ar fi casa din sectorul B, un „tun” de apărare, mai multe fortificații⁹⁸. Având o suprafață restrânsă, s-a ajuns la situația ca unele morminte să se suprapună, deranjându-se. Această situație s-a observat pe întreaga suprafață a necropolei, dar concludent este cazul surprins în secțiunea B. XV, unde s-a văzut că M. 69 este deranjat de M. 70, datat cu monedă de la Iliș (1432—1433). Sub cele două morminte au mai apărut M. 71, 72, 73, la diferite adâncimi, iar sub M. 72 a apărut M. 94. Dar nu numai lipsa de spațiu a creat această situație. Dorința ca cei înmormântați să se găsească în apropierea unei biserici — și s-a văzut că pe Câmpul Șanțurilor a funcționat în timp o capelă în două faze de existență — a făcut ca densitatea mormintelor să crească în acea zonă. Astfel, după datele din campania anului 1952, singurele care ne-au fost accesibile, din 150 de morminte cercetate, 70 se aflau în proxima apropiere a capelei. În unele cazuri, mormintele se găseau în interiorul capelei, cum este cazul unor cavouri descoperite de către Karl A. Romstorfer. S-a făcut observația că necropola nu a avut o zonă rezervată în mod special pentru înmormântarea copiilor, morminte de copii fiind descoperite, în unele cazuri grupate, dar pe întreaga suprafață a cimitirului. O altă observație legată de structura internă a necropolei arată că mormintele au fost dispuse

⁹¹ Inele decorate cu motive vegetale au fost descoperite la Drobeta-Turnu Severin (Al. Bărcăcilă, *op. cit.*, p. 772, fig. 2/8), Giulești (R. Popa, *op. cit.*, p. 36—37, fig. 15/a), Streisângeorgiu (Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 54—55, fig. 1/9) și Lerești (P. Mitrău, *Reprezentarea florii de erin pe inelele din Țara Românească în secolele XIV—XVI*, în *SCIA* 1, 1969, p. 123—129, fig. 1—16).

⁹² I. Nestor și colab., *op. cit.*, fig. 26/2.

⁹³ Considerăm concludent în acest sens cazul inelelor cu „pecete” decorate cu motive geometrice, de la sfârșitul secolului XIX și începutul celui următor, care se mai lucrau în zona de munte a județului Suceava locuită de populația huțulă. Cf. T. Bănășeanu, *Arta populară buconineană*, București, 1975, p. 262, fig. 286, ca și informația lui Adrian Silvan Ionescu.

⁹⁴ M. M. Popescu, *op. cit.*, p. 53, cat. 64, fig. 34.

⁹⁵ B. Mitrea și colab., *op. cit.*, p. 766.

⁹⁶ Obiceiul așezării în mormânt a unui ac, sub cap ori sub pernă, se mai păstra în Bucovina la sfârșitul secolului trecut. Cf. Simion Florea Marian, *op. cit.*, p. 240.

⁹⁷ Cantitatea mare de chirpie și de fragmente ceramice frecvent descoperite în morminte se leagă se pare de existența unui sal sau, mai bine spus, de un nivel de locuire din secolul al XIV-lea, legat de constructorii cetății. Cf. B. Mitrea și colab., *op. cit.*, p. 746. Nu este exclus ca și cuțitele găsite în morminte să fie în poziție secundară, aparținând nivelului de locuire anterior.

⁹⁸ I. Nestor și colab., *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materialie*, V, fig. 1.

fără a se respecta un anumit plan, o ordonare în șiruri mai mult sau mai puțin riguroasă, ea și faptul că în unele zone au fost descoperite morminte de adulți și copii grupate la un loc, ceea ce ne face să presupunem că înmormântările se făceau pe criterii familiale⁹⁹.

Necropola de pe Câmpul Șanțurilor a funcționat de la sfârșitul secolului al XIV-lea și până în primele trei decenii ale secolului al XVI-lea. Aceste limite de încadrare cronologică a necropolei ne sunt oferite de monedele descoperite în morminte. Nu cunoaștem motivul pentru care necropola nu mai este folosită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea sau în secolul XVII. Presupunem că în urma asediului turcesc din anul 1538, care s-a soldat de altfel cu predarea cetății, o interdicție canonică făcea impropriu un teren care fusese utilizat drept tabără de către „necredincioși”.

Studierea obiectelor de inventar funerar ne vorbește despre situația materială a celor înmormântați. Nu au fost găsite, cu excepția a două monede (M.60 și 105), obiecte din aur. Cele mai costisitoare podoabe au fost lucrate din argint auit (nasturii globulari, dar argintul era de calitate inferioară) sau din argint (cerceii poligonali din mormintele 13, 20, 48, 63, 68, 125, 228). Această situație indică faptul că în marea majoritate a cazurilor avem de-a face cu oameni de condiție modestă, care cu greu își puteau permite podoabe somptuoase sau morminte-cavou. Marea frecvență a mormintelor în gropi simple, care doar în unele cazuri erau acoperite cu lespezi din gresie nefasonată — singură excepție o constituie piatra de mormânt cu inscripție în limba greacă pentru Vlad, familiarul casei lui Isaac, stăpânitorul din Theodoro —, ne întărește convingerea că starea materială a celor îngropați nu era dintre cele mai înfloritoare. Fac excepție cele opt cavouri (cele trei cavouri Romstorfer, precum și M 48, 49, 50, 56, 236), lucrate din cărămidă, toate având sserie și fiind caracterizate printr-un inventar funerar bogat : veșminte, accesorii vestimentare, cercei, inele, care au aparținut probabil membrilor unor familii mai înstărite, poate curteni sau slujitori la cetate.

Deși nu s-au făcut analize antropologice pentru mormintele din necropola de pe Câmpul Șanțurilor, simpla examinare sumară a scheletelor, dintre care cele mai multe într-o stare de conservare deosebit de precară, ne face să bănuim grave deficiențe de nutriție, care, pe lângă condițiile sanitare și de igienă, explică și numărul mare al mormintelor de copii și tineri (din 150 de morminte, 65 aparțin unor copii sau tineri, deci 43,33%).

O mare parte a podoabelor, în special cele lucrate din aramă, bronz sau argint de calitate inferioară, cu o rafinată măiestrie tehnică și un vădit gust artistic, au fost probabil produse în atelierile de la Suceava, după cum pare să o demonstreze descoperirea unor ateliere specializate în prelucrarea bijuteriilor¹⁰⁰, în timp ce o altă grupă, cea a podoabelor din argint și email a fost adusă din Transilvania, unde orfevrăria cunoaște acum o mare dezvoltare¹⁰¹.

Prezența unor cavouri din cărămidă și a unor obiecte mai scumpe, poate chiar importuri din Transilvania, ne face să presupunem că o parte din cei îngropați aici erau legați într-un fel sau altul de viața care se desfășura în Cetatea de Scaun sau în locuințele de pe Câmpul Șanțurilor. Dar, după cum se știe, în cetate se locuia doar în caz de pericol și aici erau în general cantonați soldații care asigurau paza fortului, ceea ce nu explică marea număr de schelete de femei și copii descoperite. Presupunem că necropola de pe Câmpul Șanțurilor era folosită și de comunitățile omenesti din imediata apropiere, ca cea de pe platoul Parcului Cetății (Parcul Cimitirului), unde au fost descoperite numeroase urme de locuire din secolele XIV — XV¹⁰², cât și din zona de la est de Câmpul Șanțurilor, în punctul numit „Tarna târgului”, unde au fost găsite urme de locuire datând din secolele XIV — XVI pe o zonă de circa două hectare¹⁰³.

Deși cercetările din necropola de pe Câmpul Șanțurilor au fost lipsite de elemente spectaculoase, ele au contribuit, prin rezultatele lor, la îmbogățirea imaginii asupra comunității omenesti de la Suceava din perioada secolelor XIV — XVI, perioadă când acest oraș era principala reședință a voievozilor Moldovei.

CATALOGUL MORMINTELOR¹⁰⁴

M. 1. Mormânt în groapă simplă. Schelet bine conservat, de matur. În țesută o spărtură provocată de un obiect lăios. Brațul stâng paralel cu corpul, cel drept îndoit și așezat pe abdomen. Nu are inventar.

M. 2. Mormânt în groapă simplă. La —0,60 m, urme de la sserie. Schelet de matur, distrus; zace pe un pat de lut. O mână pe osul iliac, cealaltă pe sacrum. Nu are inventar.

M. 3. Mormânt în groapă simplă. Schelet distrus, de matur. Se păstrează doar capul. Nu are inventar.

M. 4. Mormânt în groapă simplă. Schelet de copil, distrus. Se păstrează resturi de craniu, sfărâmături de oase și dinți. Nu are inventar.

M. 5. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet distrus, de matur. Mâna dreaptă paralelă cu corpul, cu degetele pe bazin, mâna stângă ușor oblică. Nu are cap. Sub acest schelet a mai apărut un cap. Nu are inventar.

M. 6. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. Schelet de matur, bine conservat. Mâna dreaptă lăsată pe lângă corp,

⁹⁹ M. D. Matei, Em. I. Emandi, O. Monoranu, *op. cit.*, p. 144—145.

¹⁰⁰ M. D. Matei și Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 121—131; P. V. Batarluc, M. Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava. Contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în *Suceava*, 17—19, 1990—1992, p. 39—40, fig. 9/3.

¹⁰¹ I. Bielz, *op. cit.*, p. 17—20.

¹⁰² R. Popovici-Baltă, N. Ursulescu, *Descoperiri arheologice*

din secolele XIV—XV de la Suceava — Parcul Cetății, în *Arh-Mold*, IX, p. 93—101.

¹⁰³ M. Andronic, P. V. Batarluc, *Contribuții la cunoașterea evoluției habitatului uman în zona limitrofă a orașului Suceava*, în *Suceava*, 17—19, 1990—1992, p. 18.

¹⁰⁴ Mormintele care ar fi trebuit să figureze la numerele 43 și 120 nu sunt înregistrate de către descoperitori.

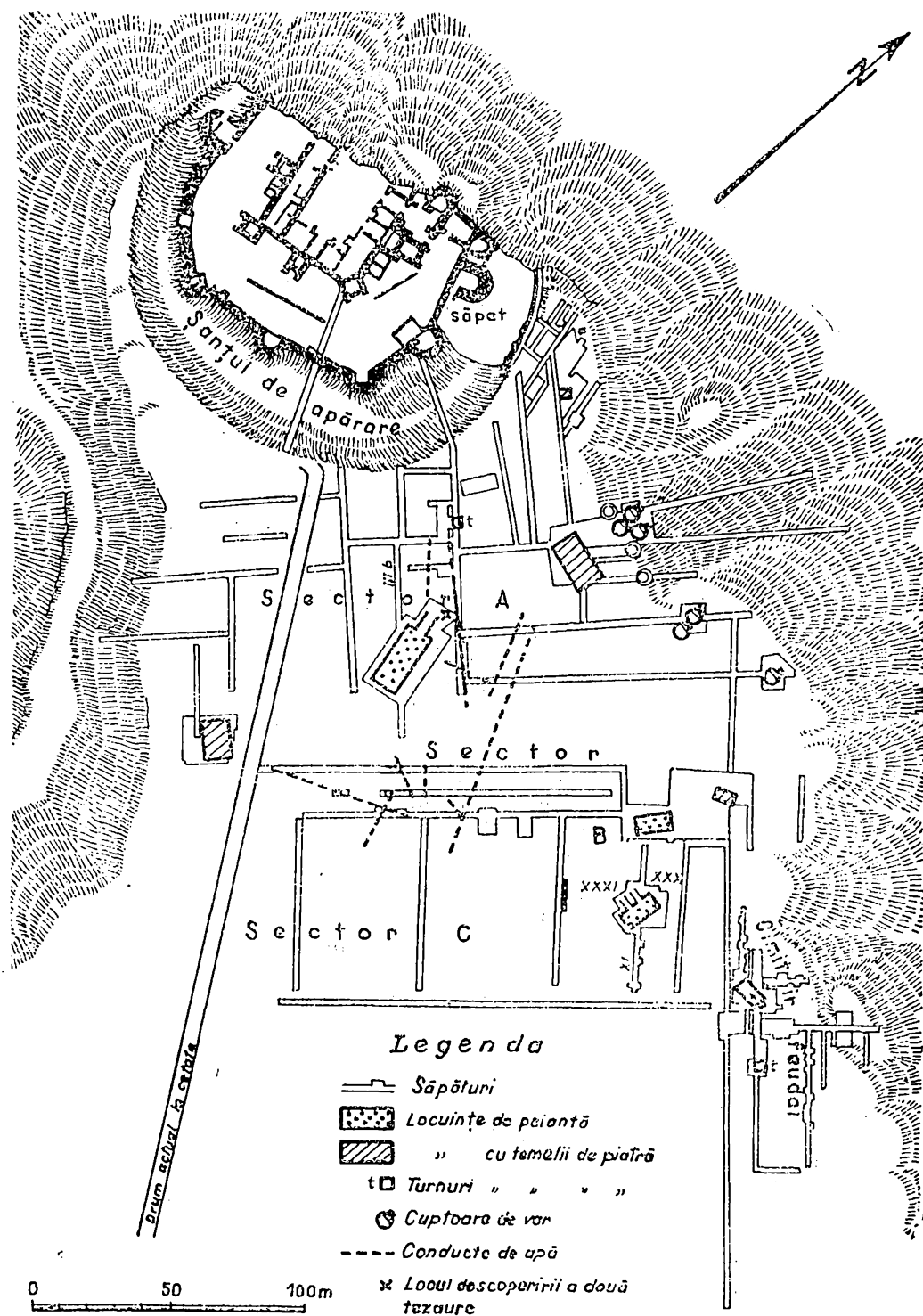


Fig. 5. Planul general al săpăturilor de pe Câmpul Șanțurilor, după *Materiale*, V.

cea stângă așezată în unghi drept pe abdomen. Urme de lemn de la sicriu și numeroase cuie. Lângă tibia stângă, un inel tip verigă (fig. 6/13).

M. 7. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de copil, deteriorat. Mai jos de maxilarul stâng, un cercel cu o sferă pe verigă (fig. 7/3).

M. 8. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de copil, distrus. Craniul desfăcut, maxilarul superior distrus, cel inferior în bună stare. Oasele picioarelor întregi. Sub maxilarul inferior, în stânga, un cercel cu o sferă pe verigă (fig. 7/3).

M. 9. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,83 m. Craniu de adult, încadrat de două oase lungi, friabile. Mormântul a fost deranjat de capela I. Nu are inventar.

M. 10. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,54 m. Schelet de copil. Măinile încrucișate pe stern. Nu are inventar.

M. 11. Mormânt în groapă simplă. Capul unui copil, deteriorat. În jurul gâtului, fragmente de țesătură și pasmanterie cu fir de mătase și argint aurit.

M. 12. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de matur, deteriorat. Lipsă părți din schelet. Pe maxilarul superior un nasture globular de mari dimensiuni (fig. 6/6). Sub mâna stângă, sfărâmături de lemn (iconiță?, cruciuliță?). În dreptul mâinii stângi, într-o punguliță făcută din pânză de in, trei monede de la Alexandru cel Bun. Pe umărul drept, un cercel cu pandativ (fig. 7/12). În dreapta, un cuțit din fier.

M. 13. Mormânt în groapă simplă, acoperit cu un „postament” din gresie pe care se afla un bolovan de mari dimensiuni și mai multe pietricele. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, cu brațele îndoite în unghi drept și așezate pe abdomen. În craniu, un cercel poliedric din argint (fig. 7/8). În umplutura gropii au mai fost găsite fragmente ceramice, un lanț de 21 cm cu două încuierii și o lamă de cuțit.

M. 14. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,50 m. Schelet de copil, sub 7 ani. Nu are inventar.

M. 15. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,65 m. Schelet de matur; mâna stângă așezată pe piept, în unghi ascuțit, cea dreaptă, în unghi drept, pe abdomen. Un fragment de nasture globular.

M. 16. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur deteriorat. Brațele îndoite în unghi drept și așezate pe abdomen. Pe craniu doi cercei de buclă (fig. 7/5), sub craniu un șirag de mărgelă (?) din bronz, deteriorate.

M. 17. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de copil, deteriorat. Între sfărâmurile craniului, un nasture globular, pe stern alți cinci. La craniu, în zona urechilor, doi cercei cu câte trei pandative (fig. 7/13). În umplutura mormântului, inel din bronz (fig. 6/13).

M. 18. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,77 m. Schelet de matur, distrus. Nu are inventar.

M. 19. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de matur, capul distrus. Brațele pe abdomen, formând un unghi ascuțit. Pe maxilarul inferior doi nasturi globulari. Pe piept, bucățele de lemn (iconiță?, cruciuliță?). Pe latura de N—V a casei, o săgeată.

M. 20. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de tânăr-matur, bine păstrat. Brațul drept îndoit din cot și așezat pe piept, cel stâng întins pe lângă corp. La adâncimea 0,70 m față de schelet se afla o lespede mare de piatră, care pare să fi aparținut unui alt mormânt. Sub maxilarul inferior stâng, cercel poliedric din argint cu email violet (fig. 6/19). Sub cap și în jurul lui, fragmente de țesătură. Pe stern 10 nasturi globulari. În umplutura mormântului, fragmente de la un șirag de mărgelă din bronz (?), poate fragmente de nasturi globulari. Sub cap și în dreptul lui, resturi de cărbune de lemn. Piroane din fier.

M. 21 (capelă). Mormânt în groapă simplă. Schelet de matur-bătrân. Brațele așezate în unghi drept pe abdomen, cu palma stângă peste cea dreaptă. Pe maxilarul inferior și pe claviculă, fragmente de nasturi globulari.

M. 22. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de matur, deteriorat. Brațele așezate pe piept, dreptul peste stângul. Picioarele scheletului se continuă sub capelă. Nu are inventar.

M. 23. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. Schelet de matur, se păstrează doar craniul. Nu are inventar.

M. 24. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de copil; se păstrează doar craniul. Nu are inventar.

M. 25. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,93 m. Schelet de tânăr, bine conservat. Brațele așezate pe piept. Nu are inventar.

M. 26. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,93 m. Plasat la numai 7 cm față de M. 25, în același plan. Schelet de tânăr, deteriorat. Nu are inventar.

M. 27. Mormânt în groapă simplă. Schelet de copil, se păstrează doar craniul. Lângă craniu s-au găsit urme de cărbune; Nu are inventar.

M. 28. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,77 m. Schelet de matur, deteriorat. Nu are inventar.

M. 29. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 30. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de matur, se păstrează doar oasele mâinilor și picioarelor. Lângă mâna dreaptă, un cuțit cu lungimea de 19,5 cm, cu urme de plăsele.

M. 31. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de matur, deteriorat. M 31 a fost deranjat de M.37 care l-a suprapus, iar M. 31 a suprapus un alt mormânt, 35. În pământul de umplutură au apărut cinci piroane și un cuțit cu mânerul sfărâmat.

M. 32. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,57 m. Schelet de matur, craniul distrus. Nu are inventar.

M. 33. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,57 m. Distanța dintre M. 32 și 33 este de 38 cm, fiind la același nivel. Schelet de matur, deteriorat. Pe stern, opt nasturi globulari, dintre care trei întregi, cu urme de țesătură.

M. 34. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,50 m. Schelet total distrus. Nu are inventar.

M. 35. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, răvășit probabil de animale. Brațele întinse de-a lungul corpului. În pământul de umplutură al gropii, trei piroane și numeroase urme de chirpic. Nu are inventar.

M. 36. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,86 m. Schelet de matur, craniul bine păstrat, restul deteriorat. Brațele așezate în unghi drept, pe abdomen. Trei piroane în zona brațelor. Nu are inventar.

M. 37. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, deteriorat. În pământul de umplutură al gropii s-au găsit șase piroane și numeroase urme de chirpic. Nu are inventar.

M. 38. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de matur, relativ bine păstrat. Brațele așezate în unghi drept pe abdomen. În jurul gâtului trei nasturi globulari și alți trei pe stern. O monedă a fost distrusă la spăcluit. La picioare, în pământul de umplutură, două piroane.

M. 39. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,91 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 40. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 41. Mormânt în groapă simplă. Schelet de matur, deteriorat. Brațele pe abdomen. Nu are inventar.

M. 42. Mormânt în groapă simplă. Schelet de tânăr, deteriorat. Nu are inventar.

M. 43. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur; se mai păstrează o parte din craniu. Nu are inventar.

M. 45. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur; se mai păstrează craniul și membrele inferioare. Se pare că a fost distrus de M. 44. Nu are inventar.

M. 46. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur; se mai păstrează calota craniană și picioarele. S-au găsit urme de pasmanterie cu paiete foarte fragile și un fragment de brocart vișiniu.

M. 47. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Groapa a fost acoperită cu șapte rânduri de lespezi din gresie brută. Două lespezi erau rotunjite la un capăt. Schelet de matur, deteriorat. S-au găsit urme de pasmanterie și un fel de mărgelă mică, albe, care în contact cu aerul s-au descompus (perle?).

M. 48. Mormânt în cavou dreptunghiular din cărămidă legată cu mortar, cu bolta în plin centru. Schelet de copil, deteriorat. În covor sicriul s-a păstrat relativ bine. S-au găsit fragmente de haină, pe care erau cusuți nasturi globulari, cât și fragmente din căptușeala hainei. La gât a apărut un fragment textil

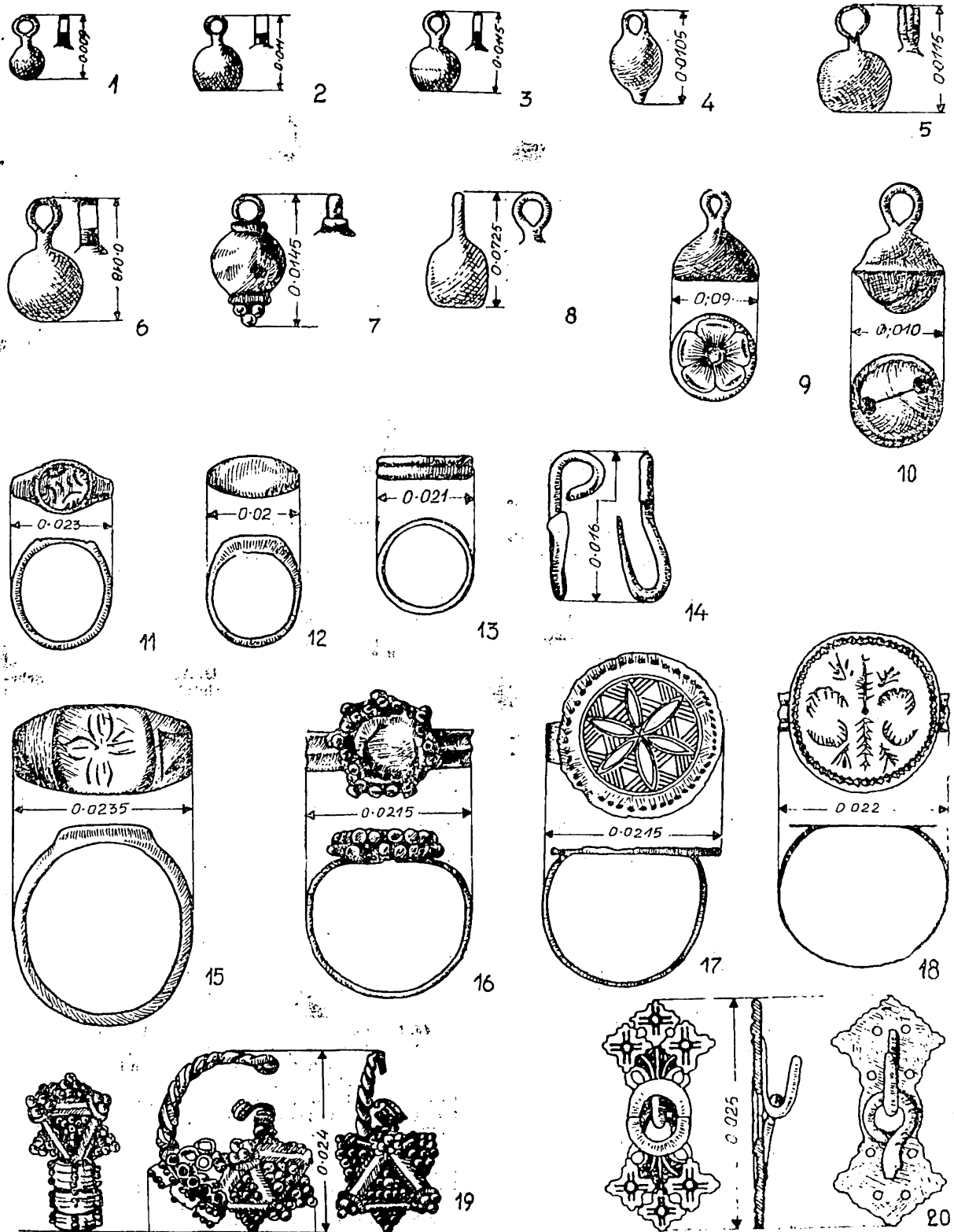


Fig. 6. Accessorii vestimentare (nasturi 1-10 și copci 14, 20) și obiecte de pozoabă (inELE 11-13, 15-18 și cercei 19), descoperite în cimitir (1-3, 6, 15-19, după SCIV, 1953; 4, 5, 7-14, 20 după, SCIV, 1955).

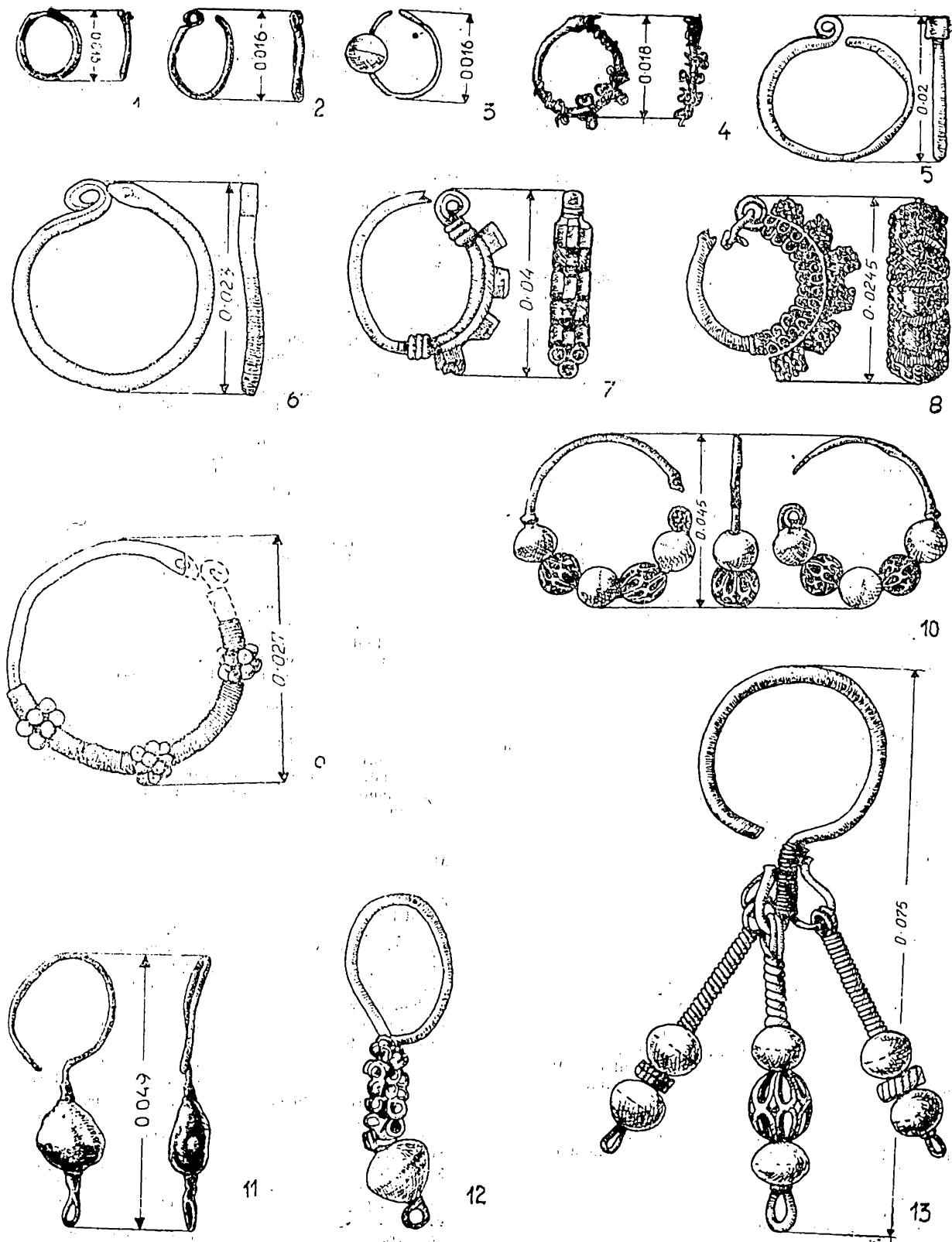


Fig. 7. Obiecte de podoabă (cercei 1 -13) descoperite în cimitir (5, 8, 10, 12, 13) după SCIV, 1953; 6, 7, 9 după SCIV, 1955).

poros, poate un guler. S-au găsit și doi cercei poliedrici din argint (fig. 7/8).

M. 49. Mormânt în cavou din cărămidă, plin cu pământ. Schelet de copil, deteriorat. S-au găsit urme din sicriu, lemnele fiind fixate cu piroane cu capul în forma literei T. S-au găsit fragmente de țesătură, care în contact cu aerul s-a distrus și cinci nasturi pe gât și stern.

M. 50. Mormânt în cavou din cărămidă, în capela II. Schelet de copil, deteriorat. Cavoul a fost în întregime umplut cu pământ. S-au păstrat urme masive de sicriu, trapezoidal, cu baza mare de 0,44 m, iar baza mică de 0,39 m. Capaui sicriului era bombat. Grosimea scândurii era de 5 — 7 cm. Sicriul era așezat pe un prag din cărămidă. În partea stângă a capului s-a găsit un cercel poliedric din argint (fig. 7/8), spre cap un ac oxidat, pe stern 10 nasturi globulari.

M. 51. Mormânt în groapă simplă. Schelet de matur, deteriorat. Nu are inventar.

M. 52. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,65 m. Schelet de matur, deteriorat, se păstrează doar craniul. Nu are inventar.

M. 53. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, deteriorat. Urme de lemn de la sicriu și un cui. Nu are inventar.

M. 54. Mormânt în groapă simplă. Lângă M. 51, la capul scheletului, la 15 cm distanță, au apărut câteva oase lungi de la un alt schelet de matur. S-a găsit un nasture globular de mici dimensiuni.

M. 55. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,57 m. Schelet de matur, deteriorat. Mâna dreaptă cu antebrațul pe piept, cea stângă distrusă. Lângă maxilarul inferior, fragmente de nasturi globulari.

M. 56. Mormânt în cavou din cărămidă. Schelet de copil, deteriorat. Urme de lemn de la sicriu și cuie. S-au găsit șase nasturi globulari cu fundul ușor aplatizat (fig. 6/3), o copcă trilobată (fig. 6/20), două fragmente de manșete brodate cu fir de argint aurit.

M. 57. Între M. 48 și M. 50, la adâncimea 1,10 m, au apărut urme de lemn de la sicriu, o pereche de cercei cu pietricele, cinci nasturi globulari, cuie. Nu s-a observat nici un os.

M. 58. Mormânt în groapă simplă, între M. 50 și M. 56. Adâncimea 0,80 m; deasupra lui M. 86. Groapa a fost deranjată de M. 56. Schelet de matur, deteriorat. S-a găsit o monedă de la Alexandru cel Bun.

M. 59. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,87 m. Schelet de matur, deteriorat. Pe piept și în stânga corpului, o bucată de țesătură de mătase cu fir de argint, căptușită cu mătase galbenă. Se mai vede șnurul subțire din fir care mărginea gura hainel, care se închidea cu nasturi globulari cu fundul aplatizat; patru nasturi se găseau în gură, unul sub bărbie, alți trei pe stern, peste ei o bucățiță de lemn putred (iconiță ?, cruciuliță ?). S-au găsit foarte multe fragmente de țesătură și nasturi risipiți în interiorul mormântului. În mâna stângă, incl. cu veriga lată și chaton hexagonal (fig. 6/16). Pe șira spinării, în dreptul abdomenului, dinar de la Matei Corvin.

M. 60. Capela II. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de copil, de 7 — 8 ani, cu păr blond auriu, oasele deteriorate. S-au observat urme de lemn de la sicriu. S-au găsit numeroase mărgelile din sticlă albastru de peruze, sfărâmate, patru mărgelile mari colorate alb, roșu, albastru pe fond negru. Pîntre mărgelile, un lănișor din fier pe care se găsea un zurgălău și un cercel cu pandativ (fig. 7/12). S-a găsit și o monedă turcească din aur, de la sfârșitul secolului al XV-lea, prinsă cu un fir de mătase, pare-se de păr. La picioare, fundițe din mătase cu fir de argint aurit. Pe piept, o bucată de lemn de altă esență decât cea a sicriului (iconiță ? cruciuliță ?).

M. 61. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,99 m. A apărut sub M. 31. Schelet de matur, deteriorat. Brațele formează un unghi drept, fiind așezate pe abdomen. S-au observat urme de lemn de la sicriu. Nu are inventar.

M. 62. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,50 m. Schelet de matur, cu brațele formând un unghi drept, așezate pe abdomen. S-au observat urme de la sicriu. Pe craniu, o bucată de piatră pe care era incizată o cruce cu brațe egale. Nu are inventar.

M. 63. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de copil, deteriorat. Măinile pe abdomen. S-au observat

urme de la sicriu. În partea dreaptă, deasupra craniului, un fragment ceramic din pastă cenușie și un cercel poliedric din argint (fig. 7/8).

M. 64. Mormânt în groapă simplă. Schelet de copil, deteriorat. S-a găsit un cui de sicriu, 12 nasturi globulari fragmentari, de dimensiuni mai mici decât cei obișnuiți.

M. 65. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,78 m. Schelet de matur, deteriorat. În gură s-au găsit bucăți de mătase verde și fragmente de nasturi globulari.

M. 66. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. A fost deranjată de M. 82. Schelet de copil, deteriorat. Brațele pe abdomen. Nu are inventar.

M. 67. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. A fost deranjată de un șanț căzăcesc. Schelet de matur (?). Se mai păstrează un cubitus și un radius. Nu are inventar.

M. 68. Capela II, latura de E. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de copil, deteriorat. Brațele așezate pe piept. S-au observat urme de lemn de la sicriu. În partea dreaptă a capului, bucățele de cărbune de lemn. Sub cap un cercel fragmentar și un nasture globular.

M. 69. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,55 m. A fost deranjată de M. 70. Schelet de copil, care-și schimbă dentiția, deteriorat. Lângă cap un ac din bronz.

M. 70. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,55 m. Schelet de matur-bătrân, medlocru păstrat. Brațele pe centura pelviană, o monedă de la Iliș (1432 — 1433), îmbrăcată într-un săculeț, din pânză de in, de dimensiunile exacte ale monedei.

M. 71. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. A apărut sub M. 69 și M. 70. Schelet de copil, deteriorat. Lângă cap s-a găsit un cercel de buclă (fig. 7/5) și un ac cu ureche. În umplutura mormântului, cuie de la sicriu.

M. 72. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. A fost deranjată de M. 71. Schelet de copil, relativ bine păstrat, dar deranjată de M. 71. Lângă cap, cercel de buclă (fig. 7/5). În umplutura mormântului, trei cuie de sicriu și două fragmente ceramice mici, negre.

M. 73. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur-bătrân, deteriorat. S-au observat urme de lemn de la sicriu. În dreapta maxilarului inferior, cercel de buclă (fig. 7/5), iar în dreapta cotului stâng, căzuță din mâna dreaptă, o monedă de la Alexandru cel Bun, învelită într-un săculeț din pânză de in.

M. 74. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,75 m. Scheletul din M. 74 suprapune un alt mormânt, M. 75. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 75. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, din care se păstrează fragmente de craniu și dentiția de lapte. S-au observat urme de lemn de la sicriu. S-a găsit un nasture globular.

M. 76. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,75 m. Schelet de copil, deteriorat. Pe piept, un nasture globular.

M. 77. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 78. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Este așezat lângă M. 77, la aceeași adâncime și în imediata vecinătate. Schelet de copil, deteriorat. În dreptul pieptului, dinar de la Ludovic II Jagello al Ungariei, din 1520.

M. 79. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de copil, se păstrează un fragment din calota craniană și dinții de lapte. Nu are inventar.

M. 80. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,75 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

M. 81. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de matur; se păstrează doar craniul. Nu are inventar.

M. 82. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,20 m. A deranjată M. 66. Schelet de matur-bătrân, cu o lungime de 2 m. Brațele așezate pe abdomen, formând un unghi drept. Se păstrează bine sicriul, părți din capac în zona capului și părțile laterale, lucrat din scânduri groase de stejar. La cap se vede și un fragment din scândura cutiei propriu-zise, cu fibrele dispuse orizontal. Sicriul, cu lungimea de 2,15 m, este de formă dreptunghiulară. În pământul de umplutură s-au găsit trei cuie de sicriu și fragmente ceramice. Nu are inventar.

M. 83. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.

- M. 84. Mormânt în groapă simplă. Schelet de copil, deteriorat. Se păstrează doar craniul. Nu are inventar.
- M. 85. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, mai mare, deteriorat. Brațele așezate pe abdomen. S-au observat fragmente de sicriu în partea dreaptă. Nu are inventar.
- M. 86. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,10 m. A fost deranjat de cavoul M. 56, lângă care se găsește. Schelet de tânăr, deteriorat. Lângă mâna dreaptă, monedă de la Alexandru cel Bun, într-un săculeț din pânză de in.
- M. 87. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Schelet de tânăr, deteriorat. Sicriu bine păstrat, de formă trapezoidală. Nu are inventar.
- M. 88. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,72 m. Schelet de copil, deteriorat, mâinile așezate pe abdomen. Pe piept un nasture globular. În pământul de umplură, trei cui de sicriu.
- M. 89. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,10 m. A apărut sub M. 68 și 80. Schelet de matur, deteriorat. Măinile așezate pe abdomen. Pe piept, trei nasturi globulari. În mâna dreaptă două monede de la Alexandru cel Bun, învelite într-un săculeț din pânză de in.
- M. 90. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Schelet de tânăr, parțial distrus. Măinile așezate pe piept, cea dreaptă peste stânga. Pe laturile lungi, urme de la sicriu. Nu are inventar.
- M. 91. Capela II. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de matur, parțial distrus. Măinile așezate pe abdomen. Pe laturile scurte, fragmente de sicriu. La mâna dreaptă, inel-pecete.
- M. 92. Mormânt în groapă simplă, Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur, deteriorat. Se păstrează fragmente de capac și din părțile laterale ale siciului. În interiorul mormântului s-au găsit doi cercei cu trei pandative (fig. 7/13), risipiți 15 nasturi globulari mari și trei mici și un cui de sicriu.
- M. 93. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,77 m. Schelet de copil, deteriorat, mâinile așezate pe piept. Nu are inventar.
- M. 94. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. A apărut după demontarea M. 72. Schelet de matur, bine conservat, lipsă craniu, mâinile așezate de-a lungul corpului, căzute peste oasele iliace. În mâna dreaptă inel-pecete (fig. 6/18) și o monedă de la Alexandru cel Bun, învelită într-un săculeț din pânză de in.
- M. 95. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. A fost tăiat de M. 92 și a deranjat pe M. 98. Schelet de matur, bine conservat. Mâna stângă, pe piept, cea dreaptă pe oasele bazinului. S-au găsit patru nasturi globulari.
- M. 96. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,65 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.
- M. 97. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. Este situat sub M. 77, dar mai spre nord. Schelet de copil, se păstrează doar craniul. Nu are inventar.
- M. 98. Mormânt de reînnoare. Adâncimea 0,80 m. M. 95 a deranjat un mormânt mai vechi, oasele au fost strânse și puse alături de M. 95. Schelet de copil, parțial distrus. Nu are inventar.
- M. 99. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. Pe piept, urme roșietice de la un lemn de altă esență decât cea obișnuită pentru sicriu (iconiță ?, cruciuliță ?).
- M. 100. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de copil, deteriorat. S-au observat urme de sicriu. Pe stern, șase nasturi globulari.
- M. 101. Mormânt de reînnoare. Adâncime 1,0 m.
- M. 102. Capela II. Mormânt în groapă simplă. Adâncime 1,0 m. Schelet de matur, deteriorat, brațele pe abdomen. Se păstrează laturile lungi și o parte din capacul siciului. Pe piept s-au găsit opt nasturi globulari și unul ajurat.
- M. 103. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de copil, deteriorat. Nu are inventar.
- M. 104. Mormânt dublu, în groapă simplă. Două schelete de copii așezate în același mormânt, cel de la nord la -0,80 m, iar celălalt la -1,05 m. Scheletul de la nord distrus. Măinile de la ambele schelete sunt așezate pe abdomen. În pământul de umplură a apărut o săgeată. Nu are inventar.
- M. 105. Capela I. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Se învecinează cu o lespede de piatră care formează primul nivel al capetei, găsiindu-se sub această lespede. În groapă apar numeroase fragmente de cărămizi și mortar de la capelă. Schelet de femeie, bine păstrat, cu un foetus plasat pe osul iliac drept. Lângă cap, în dreapta, un florin din 1516 de la Ludovic II al Ungariei. Pe stern 20 de nasturi globulari.
- M. 106. Mormânt de reînnoare. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur. S-a găsit un cercei cu pandativ (fig. 7/12).
- M. 107. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,87 m. Este așezat sub M. 84. Schelet de copil, relativ bine păstrat. Măinile așezate pe abdomen. Nu are inventar.
- M. 108. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,87 m. Schelet de matur, lipsă craniul și claviculele, mâinile pe abdomen. Pe stern s-au găsit 12 nasturi globulari.
- M. 109. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,20 m. Schelet de matur, deteriorat. S-au găsit trei nasturi globulari.
- M. 110. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, lipsă craniul și claviculele. Măinile așezate pe abdomen. Nu are inventar.
- M. 111. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. Schelet de matur, deteriorat. Sub cap, fragmente de țesătură din mătase și fir. Pe piept, un fragment de țesătură brodată cu romburi și mărginită de un snur cu ochiuri pentru încheiat nasturii. S-au găsit 28 de nasturi globulari cu partea inferioară aplatizată, unii pe piept, alții pe mâna și umărul drept.
- M. 112. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Se găsea sub M. 111. Schelet de matur, bine conservat. Brațele așezate pe piept, formând un unghi ascuțit. În dreptul mâinilor, urme de țesătură din fir de argint aurit și mătase. În groapă, urme de cărbune.
- M. 113. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,40 m. Schelet de matur, deteriorat. Măinile așezate pe abdomen, cea stângă peste cea dreaptă. În partea dreaptă a gâtului fragmente de nasturi globulari.
- M. 114. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,70 m. Aco-perită cu o lespede din gresie nefasonată. Schelet de matur, deteriorat. S-au găsit o monedă turcească divizionară de la sfârșitul secolului XV și numeroase fragmente de țesătură cu fir de argint aurit.
- M. 115. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, deteriorat. S-a găsit un nasture globular cu firul de mătase pentru fixat pe țesătură.
- M. 116. Mormânt în groapă simplă, cu suprafața delimitată de lespezi dispuse vertical, formând o îngrăditură ca o cistă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de copil, deteriorat. S-a găsit o monedă ungurească din 1516 și un nasture.
- M. 117. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, distrus. Măinile așezate pe abdomen, stânga peste dreapta. În mâna stângă, într-un săculeț din pânză de in, un dinar ungurec din 1515 și un inel (fig. 6/17). În partea stângă a capului, doi nasturi globulari iar sub maxilarul inferior un cercei de buclă fragmentar (fig. 7/5).
- M. 118. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de tânăr, bine conservat. Măinile așezate pe abdomen. Pe ambele părți ale capului, doi cercei cu cinci sferice pe verigă (fig. 7/10), pe mâna stângă un inel „pecete” (fig. 6/17). În stânga și sub cap mărgelile de două tipuri, poligonale, din pastă maron și rotunde, din pastă albastră, opt cochilii de melci Cauris (*Cypraea moneta*). Șiragul avea la mijloc un zurgălău. Pe stern nasturi globulari.
- M. 119. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,85 m. Schelet de matur, bine păstrat. Nu are inventar.
- M. 121 — 122. Mormânt dublu, în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. S-au găsit urme de sicriu, lung de 0,64 m și două cărămizi. Sicriul era înconjurat din trei părți de cărămizi. În același sicriu s-au găsit scheletele a doi copii mici, relativ în bună stare de conservare. Scheletul din M. 122 era fratele mai mare. În M. 121 s-au găsit fragmente de țesătură și de nasturi globulari.
- M. 123. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de tânăr, deteriorat. În ambele părți ale craniului, cercei cu pandativ (fig. 7/12).
- M. 124. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,45 m. La picioare o îngrămădire neregulată de cărămizi. Schelet de copil, deteriorat. Se observă resturi de lemn de la sicriu. Nu are inventar.

M. 125. Mormânt de reinhumare. Adâncimea 1,0 m. A fost deranjat de M. 121 — 122. Schelet de matur. S-au găsit un nasture, un cercei de buclă, trei cercei, dintre care doi policidrici cu montura dreptunghiulară (fig. 7/7).

M. 126. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. Sub gât și cap, fragmente de șnur cu fir.

M. 127. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,58 m. Schelet de matur, cu brațele așezate pe abdomen. Nu are inventar.

M. 128. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,55 m. Schelet de matur, deteriorat. Pe osul iliac stâng, căzută din mână dreaptă, o monedă de la Alexandru cel Bun, învelită într-un săculeț din pânză. În umplutura mormântului, un fragment ceramic cenușiu, din pastă grosolană.

M. 129. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur, deteriorat. Pe fundul gropii, urme de la sicriu. Nu are inventar.

M. 130. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Este așezat sub M. 126. Schelet de matur, brațele pe abdomen. S-au găsit doi nasturi globulari de mici dimensiuni.

M. 131. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,90 m. Schelet de matur, deteriorat. Nu are inventar.

M. 132. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,10 m. A deranjat pe M. 131. Schelet de matur, parțial distrus. Nu are inventar.

M. 133. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur, mâinile așezate pe piept. În mână dreaptă, monedă de la Vladislav II Jagello al Ungariei din 1515, într-un săculeț din pânză.

M. 134. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,30 m. Schelet de matur, mâinile așezate pe piept. S-au observat urme de sicriu. Pe brațul drept două copci simple (fig. 6/14).

M. 135. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,0 m. Schelet de matur, mâinile așezate pe abdomen. Se observă urme de la sicriu. Nu are inventar.

M. 136. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,60 m. Groapă mormântului este paralelă cu cavoul I Romstorfer. Schelet de copil, deteriorat. Pe piept s-au găsit o cruciuliță din argint cu capetele treflate, deteriorată și o mârgea tubulară, din sticlă albastru de peruzea.

M. 137. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de matur, deteriorat. Nu are inventar.

M. 138. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,65 m. Schelet de matur, partea inferioară deteriorată. Pe laturile lungi, fragmente de lemn de la sicriu. S-au găsit fragmente de țesă-

tură și nasturi globulari, risipiți în interiorul mormântului. M. 139. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,10 m. Se găsește sub M. 114, iar picioarele scheletului se aflau sub cavoul III Romstorfer. Schelet de matur, deteriorat. Nu are inventar.

M. 140. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,30 m. Este paralel cu M. 130 și se continuă sub cavoul III Romstorfer. Schelet de matur, deteriorat și deranjat. Nu are inventar.

M. 141. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,20 m. Schelet de matur, deteriorat. Se observă urme de la sicriu. Pe stern fragmente de țesătură brodată cu motive geometrice și nasturi globulari. În mână dreaptă dinar de la Ludovic II Jagello al Ungariei (1516 — 1526), deteriorat, învelit în săculeț din pânză. În groapă urme de cărbune.

M. 142. Mormânt de reinhumare. Adâncimea 0,95 m. Schelet de copil, deteriorat. S-au găsit un ac de cusut și un nasture globular.

M. 143. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,05 m. Schelet de matur, deteriorat și deranjat de un alt mormânt. Mâinile așezate pe abdomen. Nu are inventar.

M. 144. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,58 m. Schelet de copil, deteriorat; se păstrează un fragment de craniu. Nu are inventar.

M. 145. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,95 m. Schelet de tânăr, deteriorat. Mâinile așezate pe abdomen. Se observă urme de la sicriu. În mână stângă fragment de nasture globular și o monedă de la Vladislav II Jagello al Ungariei (1490 — 1506), îmbrăcată într-un săculeț din pânză de in. M. 146. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil mic, fără dentiție. În groapă multe bucăți de cărbune. Nu are inventar.

M. 147. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,10 m. Se află sub M. 136. Schelet de copil, deteriorat. S-au găsit două monede de la Alexandru cel Bun, îmbrăcate într-un săculeț din pânză de in.

M. 148. Mormânt în groapă simplă, acoperit cu o lespede, care ar fi putut să aparțină capelei I. Adâncimea 1,28 m. Schelet de copil, deteriorat. Mâinile așezate pe piept. Nu are inventar.

M. 149. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 0,80 m. Schelet de copil, deteriorat. În pământul de umplutură s-au găsit două cuie de sicriu și fragmente ceramice dacice (secolele II — III d. H.).

M. 150. Mormânt în groapă simplă. Adâncimea 1,12 m. Schelet de matur, deteriorat. Mână dreaptă pe piept, stânga distrusă. Nu are inventar.

REPARTIȚIA INVENTARULUI FUNERAR

Mormântul	Sicriu	Monedă	Textile	Nasturi	Copci	Cercei	Inele	Mârgele	Cruciulițe	Iconițe	Acc	Cuțițe	Observații
2	x												Matur
6	x						x						Matur
7	x					x							Copil
8						x							Copil
11			x										Copil
12		x		x		x				x		x	Matur
13			x	x		x							Matur
16						x		x ?					Matur
15				x									Matur
17				x		x	x						Copil
19			x						x				Matur

Mormântul	Steriu	Monedă	Textile	Nasturi	Copci	Cercei	Inele	Măștițe	Cruculițe	Iconițe	Acc	Cuțițe	Observații
133		×											Matur
134	×			×									Matur
135	×												Matur
136								×	×				Copil
138	×		×	×									Matur
141	×	×		×									Matur
142				×							×		Copil
145	×	×		×									Tânăr
147		×											Copil
149	×												Copil

LA NÉCROPOLÉ MÉDIÉVALE DE SUCEAVA — LE CHAMP DES FOSSÉS

RÉSUMÉ

En 1899, l'architecte Karl A. Romstorfer, celui qui avait initié les fouilles de la Cité de Siège, découvrait sur le plateau se trouvant devant la cité, appelé *le Champ des Fossés*, une chapelle où il y avait trois caveaux en brique.

En 1952 on reprend les fouilles dans la zone de la chapelle, on découvre les restes de deux chapelles qui se sont succédé et un cimetière médiéval. Les deux chapelles avaient le plan rectangulaire. La première a été entièrement en bois et a été détruite à la suite d'un incendie, à la fin du XV^e siècle. La seconde a été bâtie en bois, sur des fondements de pierre en détruisant quelques tombes, elle a fonctionné jusqu'en 1538, année où la cité est assiégée et conquise par les Turcs.

Pendant la période 1952—1955 on a étudié 250 tombeaux, l'ouvrage analysant les résultats de l'année 1952, les seuls accessibles, année où l'on a découvert 150 tombeaux. On a découvert plusieurs types de tombeaux : tombeaux dans une fosse simple, les plus nombreux ; tombeaux recouverts d'une grosse dalle en pierre ; tombeaux dont la superficie est délimitée par un amas de dalles ou de briques disposées verticalement ; tombeaux de re-inhumation ; tombes dans des caveaux en brique.

On a trouvé des restes de cercueils dans 45 des tombes recherchées. On a constaté que les tombes ne sont pas disposées d'une manière ordonnée, dans des files et qu'on n'a pas alloué une zone spéciale à l'inhumation des enfants, dans une même zone se trouvant des tombes d'adultes et d'enfants ensemble, puisque les enterrements se faisaient selon des critères familiaux. Comme la surface était restreinte, on est parvenu à la superposition de certaines tombes sur plusieurs niveaux, situation visible surtout dans la zone de la chapelle, où l'on a trouvé 70 des 150 tombes étudiées.

L'inventaire funéraire découvert est relativement pauvre, aussi bien du point de vue du nombre des objets trouvés, par rapport au nombre des tombes recherchées, que du point de vue de leur valeur artistique ou intrinsèque. Les objets d'inventaire funéraire trouvés peuvent être groupés en trois grandes catégories : monnaies, vêtements et accessoires vestimentaires, où l'on peut grouper les boutons, les agrafes et des objets d'ornement proprement-dits : boucles d'oreilles, bagues, perles. Le plus fréquemment on rencontre les boutons de forme globulaire, qui ont plusieurs variantes, puis les boucles d'oreille, regroupées en plusieurs types, la plupart faites en argent doré et émail violet.

La nécropole a fonctionné depuis la fin du XIV^e siècle (Petru I^{er} Mușat) jusqu'aux trois premières décennies du XVI^e siècle (des monnaies du temps de Vladislav II Jagellon et Louis le IInd de la Hongrie). La nécropole a été utilisée aussi bien par ceux qui étaient reliés d'une certaine façon à la vie de la cité — les gens de la Cour et les domestiques — que par les habitants des villages de cette zone : Le Parc de la Cité et Lisaura.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Le plan de la chapelle, d'après K. A. Romstorfer.

Fig. 2. Le plan des fouilles dans le cimetière de l'année 1952, d'après SCIV, 1953.

Fig. 3. Le plan des fouilles dans le cimetière, de l'année 1953, d'après SCIV, 1954.

Fig. 4. Le plan général des fouilles du cimetière, 1952—1954, d'après SCIV, 1955.

Fig. 5. Le plan général des fouilles du Câmpul Șanțurilor (Champ des Fossés), d'après *Materiale*, V.

Fig. 6. Accessoires vestimentaires (boutons 1—10 et agrafes 14, 20) et objets de parure (bagues 11—13, 15—18 et boucles d'oreilles 19) découverts dans le cimetière (1—3, 6, 15—19 d'après SCIV, 1953 ; 4, 5, 7—14, 20 d'après SCIV, 1955).

Fig. 7. Objets de parure (boucles d'oreilles 1—13) découverts dans le cimetière (5, 8, 10, 12, 13 d'après SCIV, 1953 ; 6, 7, 9, d'après SCIV, 1955).